

Knjiga 8.

Življenje in svet

22. številka

Ljubljana 28. novembra 1930.

Leto 4.

»Pomlad v jeseni«

Umetno življenje

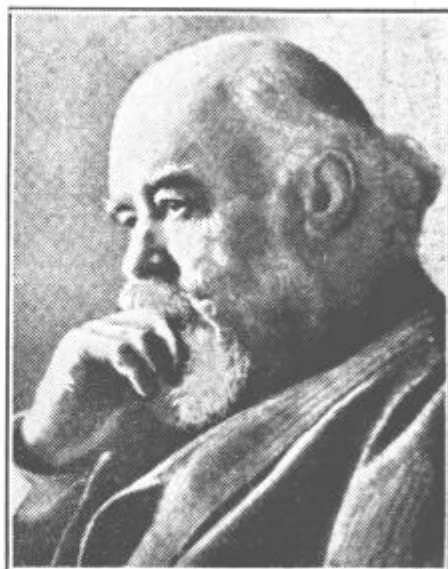
Znanost ne pozna meja. Ne uklanja se niti pred skrivnostjo življenja. Počasi toda nezadržno prodira vedno globlje v skrivnosti obdajajočega nas sveta in nje izsledki so v temelju neizpodbitni, čeprav se sem pa tja vtihotapijo mednje začasne zmote, ki jih pa strogi dokazovalni aparat znanosti kmalu izloči.

Kako sijajni so n. pr. izsledki biokemije (kemije živih bitij)! Uspelo ji je iztrgati prirodi eno največjih skrivnosti: sestavljanje zapletenih organskih snovi iz ogljikove kisline in vode pod vplivom ultravijoličastih žarkov. Od tod je — kakor pravi sir Oliver Lodge — samo še korak do umetnega sestavljanja živih snovi. Še pred nekaj leti bi se zdelo slično prizadevanje nesmiselno. Toda današnja kemija ume sestavljati že mnoge organske snovi kakor škrob, sladkor itd. To pa je šele začetek in zelo verjetno je, da bo nekoč uspelo sintetični kemiji ponarediti tudi najkompliciranejšo organsko snov: protoplazmo. In kdo more trditi, da biokemiki ne bi zmogli še koraka naprej in vzbuditi v protoplazmi življenja?

»Meni se ta namen ne vidi samo mikaven,« pravi sir Oliver Lodge, »marveč tudi izvršljiv. Ko je bila naša zemlja še žareča, tekoča ali plinasta masa, ni moglo biti na njej življenje v današnji obliki. Organsko življenje se je razvilo na zemlji šele v poznejših dobah in zaradi tega lahko trdimo, da se je šele naknadno razvil v protoplazmi življenski proces. Kar pa je bilo mogoče včasih, mora biti mogoče tudi danes, ali se mora posrečiti vsaj v bodočnosti.

Dotlej bo treba seveda še marsikaj razjasniti, predvsem pa doumeti skrivnostne zveze med mrtvo materijo in življenjem. Doslej smo se sicer že pridružili do spoznanja, da materija ni nekaj snovnega, marveč da sestoji iz samih sistemov elektronov, ki krožijo okrog jeder kakor planeti okoli sonca, da je tedaj tudi protoplazma koncem koncev sestavljena iz elektronov. Toda vse druge zveze so nam še neznane. Sestavo protoplazme smo preiskali in jo poznamo do vseh podrobnosti, a navzlic vsem najvestnejšim opazovanjem živih stanic se nam noče razkriti tajna njih življenja. V njih je še vedno nekaj nedojmljivega, kar jim omogoča, da s

sprejemanjem sorodnih snovi rastejo, se dele in zavzemajo neko določno obliko, ki je neodvisna od vsrkanih snovi, ki so zgolj nositeljice življenja. Človek lahko življenske procese pospešuje ali zavira, popolnoma obvladati pa jih ne more, ker jih ne razume. Bistvo življenja nam je nedostopno, ker ne vemo, odkod prihaja. Po današnjem stanju vede ni življenja, ki ne bi izhajalo iz življenja, in ki se ne bi zdržema nadaljevalo od enega organizma do drugega.

Sir Oliver Lodge

Opazujemo samo vsakdanje življenske procese: en sam želod lahko postane rodnik hrastovega gozda. Jajce, ki se zdi brezoblična masa protoplazme, se v primerni toploti v nekaj tednih razvije v operjeno živo bitje s kostmi, mišicami, živci in čutili, ki se ume braniti in hraniti, čeprav se je izleglo v umetni valilnici. In celo v najprimitivnejših življih je skritega mnogo več nego si moremo razlagati po splošnih lastnostih materije.

Pri višjih vrstah živih bitij zlasti pa pri človeku so čuda življenskih pojavov še bolj nedojmljiva, ker gre za izraze duševnosti. Med pojmom življenja in duha ne vidim nobene velike razlike,« pravi sir Oliver Lodge. »čeprav je za duha potrebna zavestnost, do-

čim je življenje lahko tudi podzavestno. Življenje se mi zdi podlaga duha, duh pa višek življenja. Gre v neki meri za dva enaka pojavi na različnih razvojnih stopnjah. Nobeden pa ni zgolj posledica spajanja materialnih snovi.

Sedež duha je v možganih. S tem pa ni rečeno, da lahko zatremo duha, ako uničimo možgane. Temeljita preiskava možganov pa nam le ne more razjasniti, kako se vrši proces razmišljanja. Ljudje lahko spoznamo samo mehанизem, ki pretvarja dojme v misli. Temeljito poznanje sestave orkestra ali konstrukcije klavirja nam še zdaleka ne zadošča za kompozicijo simfonije. Čeprav se vsi ti instrumenti uporabljajo v ta namen. Divjak, ki bi zlezal v notranjščino orgel, si s tem še ne bi pridobil razumevanja za glasbo, prav tako pa glasbe tudi ne bi mogel uničiti, čeprav bi morda oviral vršiči se koncert. Enako bi se godilo znanstvenikom, ako bi mogli opazovati molekularne pojave v možganih. Bilo bi sicer zelo zanimivo, a prodreti globlje v njih delovanje bi ne mogli.

Kako naj si tedaj razlagamo tajinstvene pojave, katere uravnava vsemogočna življenska sila, ki mora biti v zvezi z materijo, čeprav se kaže, kakor da bi bila nesnovne narave?

Vsak bo priznal, da vsemirje ne more biti sama materija. Vzeti moramo na pomoč še eter ali nekaj enakovrednega, kar pa poznamo seveda samo v

zvezi z materijo, kakor vse druge ultramaterielne stvari n. pr. lepota, razum, vera, upanje, ljubezen itd. Danes vemo, da je svetloba valovanje etra, toda tisto kar vidimo ni svetloba sama, marveč materielni predmeti, na katere pada.

Ako je eter take narave, kakor si ga predstavljam jaz, potem mora biti v njem ogromna energija, ki sicer ni treba, da bi morala biti neskončno velika, pač pa tolikšna, da prekaša vsako drugo, ki si jo ljudje lahko predstavljamo. Vsaka energija, ki jo zaznavamo v zvezi z materijo, je v primeri z ono neskončno majhna.

Po mojem mnenju je ta, z energijo napolnjeni eter prežet z nečim, kar bi lahko imenovali duh in življenje v najširšem pomenu besede, da je sedež vsega idealnega in nadčutnega in da sta življenje in duh le skromna deleža njegove vsebine.

Počasi sem si osvojil prepričanje, da je eter poln pulzirajočega, trepetajočega življenja. Lahko ga smatramo za velik rezervoar življenja, ki se mu od časa do časa odvzamejo individualni deli. Življenje se ne rodi iz materije, marveč ga materija samo veže. Zaradi tega bo tudi ljudem čez nekaj stoletij čisto gotovo uspelo sestaviti primerno past, v kateri bo našlo eterično življenje materielno bivališče. Samo v tem smislu bo mogoče ustvariti umetno življenje. »

Izgubljena vonjava

Dr. Hill, ravnatelj botaničnih nasadov v Kewu zapadno od Londona, je obrnil pažno angleških strokovnjakov na uimo, ki je v zadnjih 20 letih zadela pižmico (*adoxia moschatellina*). Nekaj let pred vojno so te rastline vse hkratu izgubile svoj duh. Odkod pa so imele svoje vonjilo? Učenjaki baje tega ne vedo. Vendar so mnogi njih opazili, da je bilo blagovonje posebno izrazito pri jako kocinastih rastlinah. Dišava je torej bivala zlasti v teh kosmatinah. Vzrok, da se je dišava razgubila, je učenjakom še popolna skrivnost. Ta pojav so skušali primerjati z razdišavljenjem rože in vijolice. Toda neki uslužbenec v kewskih vrtovih zagotavlja, da je to dočista drugačno vprašanje: rože in vijolice so izgubile vonjavo radi vrtnarjev, ki so se pri teh cvetkah trudili le za lepoto in obseg, a nič za dišavo. Zanj so potrebne žuželke; če pa stopi cvetličar na njih mesto, rastline več ne tratijo časa s proizvajanjem vonjav. Nehanje dišav pri pižmicah pa doslej še ni pojasnjeno.

Mušica jih je rešila propada

Neznatna mušica je rešila prebivalce otočja Fiji iz skrajne revščine in jim pripomogla do današnjega blagostanja. Petdeset let jim je neki majhen modrikast metuljček uničeval letino. Njegove ličinke žro listje kokosovih palm in drevesa zaradi tega ne donášajo sadu. Po znani metodi, ki pravi, da je včasih dobro izgnati hudiča z belcebubom, so se skušali tudi v tem primeru otresti škodljivca na ta način, da so iskali žuželko, ki bi uničevala metuljeva jajčeca in ličinke. Preiskali so Hebride, Salomonska in druga otočja, ne da bi našli kako pripravno roparico. Tedaj pa se je spomnil neki raziskovalec, da živi na Javi neka mušica, ki se hrani z jajčeci drugih žuželk. Odposlali so tjakaj ekspedicijo in res so našli zaželjeno mušico, ki se imenuje *Ptychomila*. Ta se je na otočju Fiji naglo udomačila in opravila korenito svoj posel. Drevesa, ki so bila 50 let jalova, sedaj zopet donášajo obilen sad.

Dr. O. Reya

O vremenu

Splošna cirkulacija vetrov v ozračju

II

Sedaj, ko so nam ti zakoni jasni, lahko preidemo na opazovanje deformacije pomikanja zraka proti tečajema. Ko se zrak na ravniku segreje in dvigne kvišku in ko prične odtekati proti tečajema, se prične njegova pot v višavah na severni hemisferi odklanjati na desno, na južni pa na levo stran. Ko prispe približno do 30 stopinj severne ali južne hemisfere, je ta odklon njegove poti tako velik, da preide iz smeri proti tečajema popolnoma v vzhodno smer in prične na teh širinah krožiti okoli zemlje. Ker prihaja iznad ravnika vedno nov dotok zraka, je prvotni zrak prisiljen spustiti se k tlom. Novi dohajajoči zrak se na tem delu zemeljskega površja kopiči in nastane zaradi tega v teh širinah nov maksimum zračnega pritiska. Ta zrak se sedaj tik nad zemeljskim površjem razdeli na dva dela. En del se vrne proti ravniku, da izpolni praznino, ki je nastala zaradi odhoda ekvatorskega zraka v višave, drugi del pa odteka tik nad zemeljskim površjem zopet proti tečajema. Cemu odteka ta drugi del zopet proti tečajema in kaj se z njim dogaja, bomo videli kasneje.

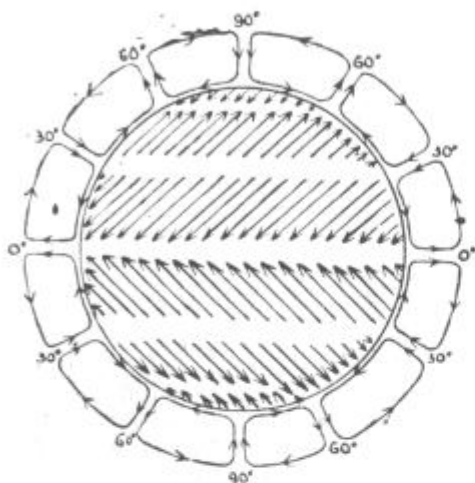
Ko je zrak prispel v višavah z ravnika na 30° zemljepisne širine in se zopet spustil k tlom, je zaradi trenja z zemeljskim površjem dobil isto krožno brzino okoli zemeljske osi, kakor jo ima zemeljsko površje samo na tej zemljepisni širini. Ko se pomika zopet proti ravniku, se njegova smer odklanja na desno, na južni hemisferi na levo. Zato srečujemo na potu od ravnika proti 30° na severni hemisferi stalno vetrove v severnovzhodne smeri, na južni hemisferi pa iz južnovzhodne smeri. Ti vetrovi so znani pod imenom pasati. So zelo ugodni za jadrnice, ker stalno pihajo. In ker so jadrnice z lahkoto preplule ta del morja, so jih Španci nazvali pasati od besede pasar — preiti. Vetrove pa, ki pihajo v nasprotni smeri v višavah od ravnika proti 30°, so meteorologi (vremenoslovci) nazvali antipasate, kot nekaj kar je pasatom nasprotno.

Kolikor nam je dosedaj iz naših razmotrivanj znano, imamo torej na ravni-

ku termično povzročen minimum zračnega pritiska in na obeh tečajema po en maksimum zračnega pritiska. Zaradi deviacije ali odklona zraka na svojem potovanju, je nastal še en maksimum zračnega pritiska na 30° zemljepisne širine na obeh hemisferah. Smemo reči, da je ta maksimum dinamično povzročen. Če imamo sedaj en maksimum zračnega pritiska na 30° in drugega na 90° ali na tečajema, je jasno, da mora ta dva ločiti minimum zračnega pritiska, kakor ne moreta obstojati dva hriba brez doline. Središče tega, ako smemo tako imenovati »umetno« stvojenega minima, je nekako na 60° zemljepisne širine. Od obeh maksimumov, na 30° in 90°, bo tedaj zrak strujil proti 60°. Za lažje razumevanje so nazvali meteorologi ta štiri akcijska središča, namreč oba minima in oba maksima vsake hemisfere s posebnimi imeni. Poleg ekvatorskega minima in tečajnega maksima imenujejo maksimum na 30° subtropski maksimum, po bližnjih tropičnih krajih. Minimum na 60° pa so nazvali tečajna fronta, tečajna zato, ker je že blizu tečaja, fronta pa zato, ker se tu srečata dve struji kakor dve vojski na bojni poljani. Na tečajni fronti se torej srečata obe struji od subtropskega in tečajnega maksima. Ker se zaradi vedno na novo dohajajočega zraka ne moreta vrniti, nimata drugega izhoda, kakor se dvigniti kvišku. Potek tega trenja in dviganja obeh struj ni tako enostaven in si ga bomo kasneje ogledali, ko bomo obravnavali specielno samo to srečanje obeh struj na tečajni fronti. Omenim le, da so za potek vremena v naših krajih ravno razmere na tečajni fronti največje važnosti. Za sedaj si zapomnimo le to, da je tu zrak dinamično prisiljen se dvigniti. V višavah se zrak zopet razdeli na dvoje. En del odteče proti tečaju, kjer se nato spusti k tlom, drugi del pa odteče proti subtropskemu maksimu, kjer se spoji z zrakom, ki je prispel z ravnika, in se nato skupno z njim spušča zopet k tlom. Tu se en del spremeni v pasate, drugi del pa odteče tik nad zemljo zopet proti tečajni fronti. Sedaj nam je

jasno, zakaj odteka en del zraka z 30° proti 60°.

Na vsaki hemisferi obstojajo torej trije sistemi kroženja zraka, povzročeni po štirih akcijskih središčih: dva minima, ekvatorski in tečajna fronta, ter dva maksima, subtropski in tečajni.

(Skica nam jasno predočuje te tri sisteme). Prvi kroži med ekvatorskim minimom in subtropskim maksimumom. Na ravniku se zrak vzpenja, na subtropskih širinah pa zopet spušča. Subtropske širine imenujejo nekateri meteorologi tudi konjske širine. Ker se namreč zrak tu spušča, se pri tem adiabatično segreva in posledica je, da se vodena para ne more zgostiti. To povzroči vedno jasno nebo, tako da more solnce neovirano sijati na zemeljsko površino. Temperatura zraka bo po tem takem v teh krajih vedno visoka. Ko so plule skozi te širine prve ladje, je nastala zaradi močno pripekajočega solnca na krovu ladje strašanska žeja. Pitna voda je že začela zmanjkovati. Ker so bili na ladjah tudi konji in jih niso imeli s čim napojiti, so jih vrgli v morje. Od takrat imenujejo te širine, konjske širine.

Drugi sistem kroži med subtropskimi širinami in tečajno fronto, kjer se zrak dviga, na subtropskih širinah pa zopet spušča. Tretji kroži med tečajno fronto in tečajem. Na tečajni fronti se zrak dviga, na tečajjih pa spušča.

To je splošna cirkulacija vetrov v ozračju. Ker pridejo ti vetrovi za celo zemeljsko površje vpoštev, jim pravijo tudi planetarni vetrovi. Ta sistem vetrov bi bil popolnoma uresničen, če bi bila zemeljska površina homogena. Ker

pa je zemeljska površina razdeljena na morje in kopno in ker je nadalje zemeljska površina kopna hribovita, so ti planetarni vetrovi nekoliko deformirani in niso v resnici tako jasno izraženi kakor na skici. O tem pa v naslednjem članku.

Zadnji up je helij

Na zadnjem letnem banketu ameriške trgovske zbornice je sporočil dr. Eckener, da so nemške delavnice zračnih ladij že pred delj časom ustavile gradnjo zračne ladje »LZ 128« in začele s pripravami za konstrukcijo nove zračne ladje zeppelinovega tipa, ki bo napolnjena s helijem.

Do teh izprememb je privedla graditelje zadnja katastrofa angleškega zrakovplovca »R 101«, na drugi strani pa zagotovilo, da bo dala Amerika vsak čas na razpolago zadostne množine helija za polnitev potniških zrakovplovov. Ustavitev gradnje zrakovplovca »LZ 128« ne pomeni prevelike škode, ker so bili doslej montirani v glavnem le podolžni in prečni nosilci, ki se bodo dali uporabiti tudi za novo konstrukcijo.

V ta namen je predvsem potrebna večja prostornina, ker ima negorljiv helij v primeri z vodikom znatno manjšo nosilnost. Prej ko ne bo treba novo zračno ladjo povečati od sedanjih 145.000 kubičnih metrov na 160.000 kubičnih metrov. Dolžina zrakovplovca, ki naj bi znašala 232 metrov, tedaj približno toliko kot pri »Grofu Zeppelinu«, se bo morala nekoliko povečati, dočim je bil premer že poprej zasnovan v znatno večji dimenziji. Popolnoma drugačni bodo tudi pogonski stroji in njih namestitve. Med tem ko je bilo za pogon »LZ 128« projektiranih četvero gondol z 8 motorji na bencin oziroma Blauov plin, nameravajo pri novem zrakovplovu popolnoma izločiti vsako eksplozivno gorivo. V ta namen bo opremljen helijev zrakovplov z dieselskimi motorji na surovo nafto, ki jih bodo zgradile Maybachove tovarne.

Ker zaradi pogona z dieselskimi motorji ne bo treba jemati s seboj Blauovega plina, bodo dobili približno 50.000 kubičnih metrov več prostora za helij. Nekaj balonov v notranjščini zrakovplovca pa bo napolnjenih z vodikom, tako da bodo pri spuščanju v nižje lege izpuščali mesto helija najprvo vodik, ki je mnogo cenejši. Helij je namreč silno drag in bi takšna potrata silno zmanjšala rentabilnost. Baloni z vodikom bodo nameščeni v notranjščini helijevih balonov, tedaj sredi negorljivega plina, tako da je nevarnost vnetja popolnoma izključena.

Z vsemi temi spremembami prvotne konstrukcije se bo gradnja novega zrakovplovca v Friedrichshafnu seveda precej zavlekla in računajo, da bo novi helijev zrakovplov dograjen šele v začetku 1932.

== Slava in denar delu ==

Nobelova nagrada je testamentarična ustanova iznajditelja dinamita, ki je določil, da se morajo vsako leto porabiti obresti njegovega volila za nagrade najzaslužnejšim veljakom v fiziki, kemiji, medicini, književnosti in v mirovnem prizadevanju. Nagrado za fiziko in za kemijo podeljuje stockholmska akademija znanosti, nagrado za medicino (in fiziologijo) pa Karolinški medicinsko-fiziološki zavod. Odlikovance za literaturo predlaga Švedska

*Koncertni dom v Stockholmu, kjer bodo v prisotnosti švedske kraljeve dvo-
jice izročene letošnje nagrade odlikovancem — in grob Alfreda Nobela*

akademija, za mir za poseben odsek švedskega parlamenta. Ko so odlikovanci določeni, se vsako leto 10. decembra vrši slavnostna seja, ki na njej prejmejo odlikovanci iz rok švedskega kralja posebno diplomno, zlato svetinjo ter ček, ki se glasi na določeno vsoto. Nagrada za mirovno delo še ni podeljena.

Chandrasekhaara Venkata Rámàn

je Indec, profesor na univerzi v Kalkuti. Letošnjo nagrado za fiziko je dobil za svoja raziskovanja o razpršitvi svetlobe. Že pred njim so opazovali, da se svetloba, ki se sicer razširja premočrtno, na prav majhnih gmotnih delcih razprši na vse strani. Pri prehodu skozi posebne vrste snovi, zlasti tekočin, pa se barva svetlobe spremeni. Ta pojav se imenuje fluorescensa. Raman pa je že l. 1928. dokazal, da se spre-
me-

ni barva svetlobe pri vsaki razpršitvi. To dejstvo je raztolmačil na ta način, da sprejmejo molekuli, ki jih zadene svetloba, del njene energije, ki jo pa takoj spet izžarijo v obliki svetlobnih valov drugačne valovne dolžine, tedaj tudi drugačne barve. Ramanovo odkritje bo velikanskega pomena za raziskovanje materije, z njim bo morda uspelo dognati sestavo in velikost molekulov posameznih snovi.

Sinclair Lewis

je mož, ki je letos dobil nagrado za leposlovje. Zgodilo se je prvič, odkar obstoja ustanova, da je bilo to priznanje podeljeno leposlovcu onstran Oceana.

Lewis je eminentno socialen pisatelj. V svojih delih opisuje realistično, skoro že karikirano življenje ameriškega povprečnjaka, ne olepšuje ničesar, zanima se za vse pojave od dogodkov na sportnem igrišču do najvišje znanstvene ustanove ter je vedno in povsod neizprosno bičar Amerike, klicar njenih socialnih plasti in kritik njenega kapitala. Proslavil se je posebno z romani: »Main Street«, »Babbalanost, a nima zadostnih sredstev, da bi se v bednih razmerah povzpela do pisateljske slave.

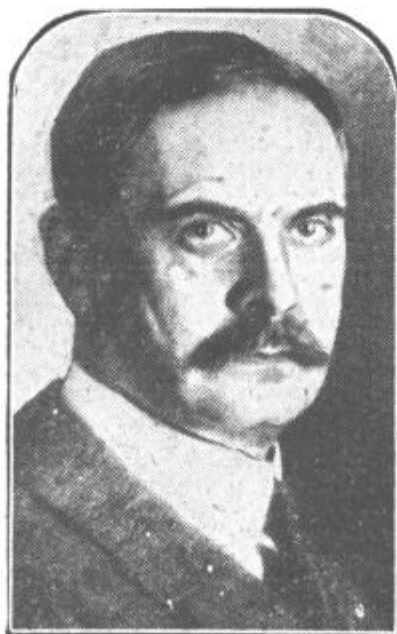
bitt«, »Elmer Gantry«, »Mož, ki je poznal Coolidgea«, »Mantrap«, »Miss Clair potuje« i. dr. V velikem romanu »Dr. Arowsmith« je podal svetu najboljši roman o zdravniškem poklicu. Za to delo je črpal podatke iz lastne rodbinske kronike. Njegov oče in ded sta bila namreč zdravnika. Zvest ideji svojega poklica je sklenil Lewis Sinclair pokloniti svojo nagrado nekemu mlademu pisatelju, ki kaže lepo nadarjenost.

Prof. dr. Karel Landsteiner,

član Rockefellerjevega zavoda v New Yorku je prejel nagrado za odkritje krvnih skupin.

To odkritje se je izkazalo kot važen pripomoček pri ugotavljanju očetovstva v dvomljivih primerih, še bolj pa se je obneslo pri kirurškem postopku, kjer treba oslabelemu bolniku rešiti življenje s prenosom (transfuzijo) krvi. Ni dovolj namreč, da se najde človek, ki je pripravljen odstopiti del svoje krvi bolniku, važnejše je, da spada njegova kri v isto krvno skupino kakor bolnikova.

Prof. Landsteiner je znan bakteriolog, ki je že prej užival posebno zaupanje Pasteurjevega zavo-

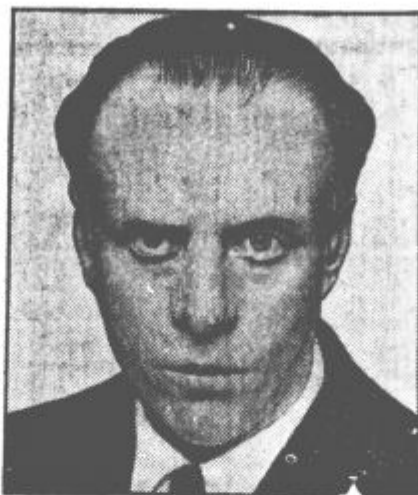
da v Parizu. Stekel si je velike zasluge za razširjenje imunizacijske vede. Njegov poglaviti študij je veljal kemični reakciji krvi. Izčrpno se je bavil tudi s problemi otroške paralize, sifilitičnega strupa in z vprašanjem raka.

Dr. Landsteiner je rododunajčan. Njegov oče je bil žurnalista in je žrtvoval vsa gmotna sredstva za sinovo izobrazbo. L. 1921. je Landsteiner dal slovo Dunaju in sprejel vodstvo bolnice v Taagu. Šele tam ga je pridobil ravnatelj Rockefellerjevega zavoda za Ameriko.

Dr. phil. et med. Hans Fischer

profesor organske kemije na tehniški visoki šoli v Monakovem, je dobil letošnjo nagrado za kemijo za svoja doseganja o sestavi krvi in krvnega barvila.

Življensko delo prof. Fischerja je bilo iskanje sorodnosti med krvnim barvilom: hemoglobinom in listnatim barvilom: klorofilom. Fischerju je po dolgoletnih poskusih uspelo dokazati, da sta krvno barvilo in rastlinsko barvilo sorodni, glede na no-

tranjo razporeditev svojih molekulov, čeprav sta po sestavi obe barvili precej različni. S tem nam je slavni kemik odprl nove poglede v skrivnostne sestavne dele krvi, med katerimi je hemoglobin eden najvažnejših, ker daje barvo rdečim krvnim telescem in prenaša kisik k posameznim organom.

Prof. Fischer je znan sotrudnik kemika Willstätterja,

O svinčniku

Dasi se izdelujejo pisalca že izza druge polovice XVI. stoletja iz grafita (najprej iz angleškega, potem iz češkega), nosijo vendar pri večini narodov ime še po svincu, ker so se izdelovala od XIV. stoletja (najprej v Italiji) iz te mehke kovine. Taka konservativnost je tudi vzrok, da so se ohranile označbe žveplenka, Gulden — goldinar, pero (za pisanje), krogla (iz puške), krščenica (= dekla) in dr. še potem, ko so že izdelovali užigalice brez žvepla, goldinarje iz srebra, peresa iz jekla (ne več iz gosjih peres) in projekte valjaste oblike ter ko so že bili »višji« sloji prav tako kršeni kakor hlapci in dekla.

Dandanes še pravijo Nemci Blei'stiff, Danci bly'ant, Švedsi bly'erts, Nizozemci potlood in Angleži lead-pencil (od Blei, bly, lood, lead = svinec). Enako v slovanskih jezikih: maloruski (ukrajinski) olovce, poljski olówek, srbohrv. olovka (v češčini sta izraza olovčnica in oluvka zastarela) od olovo (= svinec) in slovenski svinčnik (v slovarjih tudi olóvka in olóvník). Pri Lahih je naziv piombino že pozabljen; tako tudi pri Rumunih condei de plumbu. Pri latinskem liriku Katulu bermo enkrat plumbum = pisalce iz svineca in v Jacobsovi »Grški antologiji« μόλυβδος v istem pomenu; tudi današnji Grki pravijo molivi, Osmani kuršun = svinec, Arabci kalam rasas = svinčeno pisalce.

Kako si naj razložimo, da so rabili Nemci precej dolgo časa označbo Blei'stiff? To zvemo iz Adelunga (»Wörterbuch der hochdeutschen Mundart«, I. zvezek, kol. 1072 in IV. zv. kol. 1403: Schwarzes Bleiweiss ali na kratko le-

Bleiweiss se je imenovala kovina molibden in rudnina molibdenit (sijajnik), iz katere so fabricirali pisalca v začetku XVII. stoletja, zlasti v Nürnbergu; tak obrtnik se je zval »Bleiweissstiftmacher« (prim. Meyer, Gr. Konv.-Lex., 6. izd. III. zv., str. 49.) ali Bleiweiss-schneider (po Adelungu). Nemška beseda je prešla v slovenščino (plājbez[en] in klājbez[en]), v češčino (plejvejs) in malorusčino (plajbaz). Latinski naziv svinčene bele, cerussa, je prešel po laškem mediju v madžarščino (ceruza) in iz nje v slovaščino.

Trije romanski narodi označujejo svinčnik z latinsko besedo za »kamen« (it. in španski lapis, port. lapiz). Misliti nam je brez dvoma na skrilavec. S takim »kamenčkome« so pisali še nedavno najmlajši učenci osnovne šole na tablice.

Lahj pravijo tudi »matita« iz gr.-lat. haematitis = rdeči železovec, hematit; ta označba je veljala sprva le za rdeča pisalca. Francoski crayon, dobesedno »kredica, košček krede« (od craie) so prevzeli tudi Rumuni (creion). Seveda je tudi ta že zdavnaj anahronizem. Rusi so si izposodili od kakega turškega plemena izraz karandáš (dobesedno = črni kamen; pri Osmanih je karataš skrilavec ali grafit).

Samó Čehi zovejo svinčnik jasno z imenom tužka (od tuha = grafit), Nemci pa le izjemoma Graphitstift.

Iv. Koštidl

Ženska v vohunski službi

Domala tragično se je končala kurirska služba nemškega princa Uda Stolberg - Vernigerode - Us-larja, ki je kot ordonančni oficir armadnega poveljstva št. 4 v Thieltu moral prenesti zbirko tajnih dokumentov k etapnemu poveljstvu v Gentu. Z aktovko v avtomobilu se ni takoj neposredno podal na določeno mesto, temveč se je najprej ustavil v znamenitem oficirskem zabavišču »Cintra«, kjer ga je osvojila rdeča lepota »Titi«. Pri njej se je zadržal do pozne ure. Ko pa je odšel, je pri njej pustil aktovko z dokumenti, ker je v ometenosti popolnoma pozabil namen

Vohunka Evgenija T s svojim ljubimcem, nemškim vohunom

svoje službene poti. Kje je pustil dokumente, se naknadno z najboljšo voljo ni mogel več spomniti in se mu seveda nadalje tudi ni nič zgodilo. Rdeča Titi je namreč že ... dva dni pozneje vestno izročila skrivne papirje na napisani naslov. Kaj pa se je v teh dveh dneh z njimi godilo, ostane v Nemce večna skrivnost. Da so gospodične v oficirskih zabaviščih zasedenega ozemlja večji del pripadale organičnemu aparatu vohunstva, je obče znano.

Ti primeri popolne raztresenosti in lahkomišelnosti pri važnih poslanstvih so pri eroičnem vohunstvu v naprej stavljeni v račun kot možna naključja. Alkohol in slično, kar povzroča amnezijo, se ne sme podcenjevati kot sredstvo, ki vedno spremlja vohunstvo. Vojščak, pa naj že bo oficir ali prostak, vključuje že v naprej vsako srečanje z žensko in vsak ljubavni podvig brez nadaljnega v območje samozavesti svoje osebnosti in svo-

je uniforme ter pozablja, da je pri tem često le posoda, iz katere se da izčrpati mnogo dragocenejša vsebina. Tudi najbednejša prostitutka utegne v enem samem dnevu zbrati od strani večjega števila svojih posetnikov drobne podatke, ki jih nato zvečer spretno zbrane strne in zaupa agentu, ki bo sestavil več ali manj važno poročilo. Ni nobene činjenice, ki bi na pravem mestu in v pravem času ne bila važna.

Neprevidnosti, ki so jih zagrešili višji oficirji pri ženskah, mejijo često na nemožnosti. Velja omeniti rdečo Amy, ki ji je l. 1916. v nenavadnih okoliščinah uspelo, da je iz nemškega oklopnega parnika na morju ukradla skrivni seznam signalov. To se je zgodilo na parniku »Prestolonaslednica Cecilija«. Rdeča Amy, ki se je zelo rada imenovala tudi kontesa de Pomeran d' Aquitanie ali Flora von Poland, se je potepala po kopnem in po morju. Neki znani industrijec se je že ustrelil zaradi nje in neki veliki knez jo je okrasil z žlahtnim kamenjem ... V ostalem je rdeča Amy imela še celo vrsto imen; v Nemčiji se je pojavljala kot Mina Steengrave in je premamila poveljnika omenjenega oklopnega parnika. Visoki oficir jo je kot metreso vzel s seboj v Kiel in nekega večera celo — na svoj parnik, kjer je ravno moral razgonetiti nekatere skrivne depeše. Ona je bila priča te njegove naloge in je v trenutku, ko ni bila opazovana, ukradla seznam signalov. Posledica je bila, da je angleška mornarica bila potem pri Skagerraku prav tako točno informirana o signalih kakor nemška in je temu primerno manevrirala. Moški egoizem, da svoje metrese iz bojazni pred drugimi niti za trenutek ne bi pustil same, je dovedel do tatvine skrivnega seznama, kakor si je drzneje ne moremo zamisliti. V parentezo pa naj bo pripomnjeno, da seznam signalov značijo le pogojno vrednost, kajti večina itak postanejo plen tatvine, se izdajo ali spremenijo, nakar je škoda pri veri v skrivnost mnogo večja, kakor njena korist ...

Rdeči Amy se je, kolikor je znano, samo v Montreuxu ponesrečila tatvina, ki jo je nameravala izvršiti pri nemškem profesorju E. Tatvino pa je preprečil profesorjev čuječi zasebni tajnik. V ugodni urici je rdeča Amy v hotelu poslala profesorja v svojo sobo, da ji prinese stekleničico parfema. Nameravala je seveda v

tem primeru ukrasti dokumente, pri čemer pa jo je presenetil zasebni tajnik. Takoj se je vdala in se uklonila tako daleč, da je privolila k izmenjavi poročil. Vohuni so stenografirali in oddajali vso noč, kar jim je ona diktirala. Toda bilo je vse napačno — in Flora je bila že za deveto goro, ko se je to dognalo. L. 1916. je v Belgiji organizirala progovno nadzorovalno službo. Po njeni krivdi je bil ustreljen neki nemški vohun, preoblečen v meniha.

Samomor velikega vojvode Meklenburškega so često spravljali v zvezo z vohunsko afero, navajajoč, da je postal več ali manj žrtev lepe kneginje Plessove, ki da se ga je posluževala za pridobivanje važnih skrivnosti. Pri tem pa se popolnoma pozablja, da je veliki vojvoda bil razen tega še v mreži neke angleške vohunke, ki se mu je znala na nevsiljiv način približati. Lahko se samo domneva, da je njeno pravo ime bilo Ema Stubertova. Njej je bilo naročeno, da se orientira, kako veliki vojvoda, nekdanji učenec etonskega kolegija, prisluškuje in zaslišuje vojne ujetnike. To prisluškovanje, ki mu Nemci pravijo »Abkochen«, je bilo pri velikomestnih policijah že desetletja običajno, toda po haaški mirovni konferenci pri ujetnikih zabranjeno. Organizacije prisluškovanja ter na fronti »Moritz« in v Avstriji »Penkala« imenovani prislušni aparati so spadali v resor velikega vojvode. Kot avstrijska vojna vdova se mu je Ema znala približati in vnela v njem — ljubezen, ki je trajala tako dolgo, dokler ni Ema izvedela od ljubezni željnega velikega vojvode vse potrebne podrobnosti ter je sestavila tudi načrte, kje povsod so postavljeni prislušni aparati. Nato je izginila. Bila je kratkomalo fenomen. Če je izpregovorilo srce te ženske, ki je nastopala kot velika dama z Dunaja, tedaj za svoj poklic nikakor ni bila več sposobna. Potovala je vedno v spremstvu družabnice, ki je pripadala »Intelligence Serviceu« ter je poravnavała denarne in druge zadeve. Velika dama Ema je znala silno spretno osvojiti naklonjenost in ljubezen uglednih oseb. Toda v Luganu, kjer bi bila morala »spovedati« nekega nemškega generalštabnega majorja, je nepričakovano odpovedala in jokaje razodela, da moža ne more izdati, ker ga je — vzljubila. In rešili so jo te naloge, kajti redke so vohunke, ki v ugodnem trenutku raje odklonijo, kakor da bi nalogo izvršile napačno. Čast jim v toliko, ker zaradi ljubezni nočejo grešiti. A vse to zopet po-

trjuje mnenje, da tudi pri takih ženskah, ki se prodajajo, prestane možnost uporabe za vohunstvo, ako se zaljubijo.

V Kodanju je Intelligence Service v hotelu »Angleterre« v pričetku vojne namestil mlado Danko, ki naj bi privabljala in izvohunila uglednejše potnike. Cele mesece je dobro vršila službo, nato pa je popustila in se nekega dne objokana pojavila pri svojem predstojniku ter ga prosila, naj ji odvzame službo, ker se je

»Svarilo za vojne vohune«

medtem resno zaljubila v nekega hotelskega gosta. Hotela je celo vrniti del prejetega denarja.

Neka mlada Italijanka v hotelu »Kvirinalu« v Rimu, tudi v službi »Intelligence Servicea«, pa je bila l. 1917. pokarana od svojega predstojnika, ker je bila — preveč vsiljiva. Kratkomalo je nato odklonila svoje nadaljnjo službovanje. Užaljena svetovna organizacija, kakršna je ravno »Intelligence Service«, bi se bila nad njo gotovo maščevala zaradi izdajstva, če se dekle ne bi bilo kmalu nato priključilo nekemu politično važnemu Francozu, ki jo je povedel pred oltar. V ostalem pa je svojemu možu že po kratkem času pobegnila z nekim ameriškim letalcem...

Seveda pa tudi za moške velja prislovica: »Kjer se prične ljubezen, preneha razum.« Ne samo mali Tommy, Poilu ali

nemški Mišel, tudi najvišji oficir na najbolj odgovornem položaju je vedno in vedno, pred vojno, med njo in po njej v erotičnih avanturah nezavedno, v pijanosti, izdal važne vojaške skrivnosti. Kje bi se v takem stanju zavedal, da je ženska, ki jo on smatra za erotično bitje, mikrofona sovražne moči, v katerega je šepetal in ki mu je ukradel skrivnost! Izstradani frontni oficir in nenasitni etapni »žrebec«, letalec kakor generalštabnik, plinski kemik kakor avtomobilist, vsi so bili enako neprevidni v občevanju z žen-

skami in so erotiko preveč in premalo ločili od službe. Armadna poveljstva so se neprimerno bolj smotreno trudila obvarovati vojnike pred spolnimi boleznimi kakor pred izsesavajočim zlom vohunstva. Omračeni čuti so le redko mogli osvestiti vojnika, prekipevajočega v ljubavnosti, čim se je znašel v ugodnem položaju pri ženski. Toda kar odvzame ena sama minuta, ne vrne več vsa večnost. Vojnik je videl pred seboj pretečo smrt in plamtečo apoteozo trenutnega užitka — ostalo lahko pojмимо.

A. C. G. Hastings

Med ljudožeri v Nigeriji

II

Vzdrnil me je ostri žvižg strazne in cepetanje nog po kamenju. Nebo je bilo v prvem jutranjem svitu; na vznemirjeno taborišče so zrle jasne, hladne zvezde. Najprej sem začel kratek, momlajoč razgovor, brž nato pa je stopil Loba k vhodu mojega šotora in mi sporočil, da prihajajo s pogorja Tuli in se zbirajo na podnožju, očitno pripravljene, da nas ob zori napadejo. Dejal je, da se plazijo potihoma in skrivajo v travi; slišal je razgovor njihovih poglavarjev, ki so se norčevali iz belcev, češ, da zares prihajajo v posete, a za to, da jih požro. Mi smo se urno pripravili. Nosačem in slugam smo veleli, naj se vležejo za trnjevi plot, da bodo varni pred napadalci; štiri čete stotnije so se medtem pomaknile iz zaribe in se vogle na tla; vsaka je zasedla eno stran četverokotnika, ker ni bilo znano, bodo li napadli vse štiri strani, ali ne. Konje smo odvedli k zadnjemu plotu in jih dobro zvezali; strojna puška je bila nameščena v levem kotu četverokotnika in poveljstvo nad njenim moštvom je bil prevzel Austin. Ko je bilo vse nared, sva Utterson in jaz prevzela poveljstvo dveh sprednjih, proti pogorju obrnjenih oddelkov.

Po obzorju za nami se je razgrnila jutranja zora: kakor na fotografski plošči so se razvijala pred našimi očmi drevesa na bokih doline in pasu. Na mah se je zdanilo in v dolini smo ugledali, prepolno nagih ljudi, ko so se plazili, preskakovali, bežali in se bližali s treh strani četverokotniku. Med njimi so prihajali

jali poglavarji z belimi čopi iz volovskih repov, ki so bili pritrjeni k fantastičnim pričeskam. Nosili so ogromne ščite iz kože. Tuli so se približali potihoma nekoliko sto metrov do našega taborišča, nadejajoč se menda, da jim bo lahko delo, ker bo taborišče na pol prazno. Zopet sem jim stopil nekoliko korakov naproti, svareč jih, naj bodo pametni in se vrnejo. Pozdravili so me togotni vzkliki, ali pa psovka, ka-li. Zdelo se mi je, da pravijo, naj ne »kvakam«, marveč se možato lotim dela; spoznal sem, da je vsako mirovno prizadevanje bob ob steno in sem se počasi umaknil, medtem ko je Utterson na moj migljaj začel prodirati.

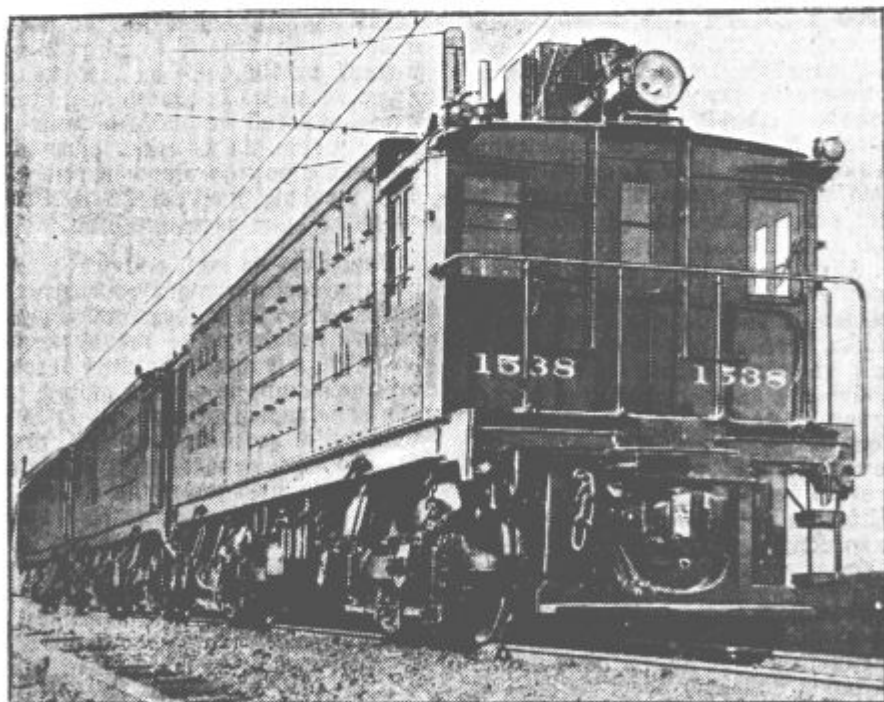
Pagani so se zdaj podvzivali; izstrelili so precejšnjo množino zastrupljenih puščic, ki so jih pri begu ročno jemali iz tulcev. Tedajci pa je rezko zaropotala strojnica, a je dala le kakšnih deset strellov; nenadoma je nastala motnja in Austin si je zaman prizadeval, da bi spravil stroj v red. Tuli so bili prvi hip osupli zaradi nenavadnega pokanja, zakaj krogle niso napravile škode. A že v naslednjem hipu so prišli k sebi, se vrgli proti nam in po taborišču je zaskalo vse polno puščic; nekatere so se bile zapile v tla blizu nas. Toda puške so opravile svoje delo temeljiteje od strojnice; eden izmed belih čopastih poglavarjev se je zvalil v travo in trideset ali štirideset črnih teles je ležalo sem in tja pred našo fronto. Ostali so prodirali še naprej in prišli kakšnih 50 jardov od nas. Tedaj pa so izgubili pogum, se prestrašili in ubežali v skriva-

lišča. Kmalu smo videli pred seboj panično bežečo Tulo. Naše izgube so iznašale sedem nosačev in vojakov, ki so jih ranile puščice, vendar rane niso bile nevarne, zakaj strup na konicah je bil že star in izsušen; nobena rana ni bila smrtno nevarna, kar bi bila gotovo, če bi bile puščice namazane s svežim strupom.

Ostavili smo v taborišču oddelek pod poveljstvom domorodnega seržanta in smo krenili s strojnico, ki jo je bil Austin medtem spravil v red, za bežečo sovražno vojsko. Ko smo prispeli do podnožja, je bil gorski greben poln Tulov, ki so pretili s kopji in nas izzivali z zasmehljivimi izrazi. To pot se je strojnica izborna obnesla. Ko smo prispeli k tuskim seliščem, nam je bila pot popolnoma prosta. Vse je zbežalo, le nekoliko starcev je bolj topo nego prestrašeno strmelo v nas. Poslali smo nekatere iz selišča z naročilom, da nam pripeljejo poglavarja, sami pa smo si privoščili malo sira in prepečenca ter smo si vmes ogledovali tulsko »mesto«.

Neštivilne bajte so narejene iz gline in pokrite s travo. Oddaljene so le par stop druga od druge in so se nalik ptičjim gnezdrom stisnile k skalovju. Petnajst do dvajset jih je vedno združenih med seboj z zidom iz drevesnih hlodov in kamenja; vsaka skupina je utrjeno selišče ene in iste rodbine. Prostor na znotraj tega zidu je izpolnjen z majhnimi, lončenimi shrambami za žito; male kože in kure so vstopale in odhajale iz bajt z nizko, tri stope visoko odprtino namestu naših vrat. Stotine takšnih skupin je bilo posejano po rebri pogorja.

Znotraj je bilo nepopisno nesnažno. Ti človeški hlevi so bili docela temni in iz njih je prihajal ostuden smrad. Na zgornjem delu sten so se vrstile številne lobanje, nekatere napuščene s terakotno barvo, druge pa pobeljene — grozni ostanki umorov in zverinskih pojedinj. V velikih, zakajenih lončenih loncih je bila mrzla, strašna snov, ki je nismo hoteli natančneje preiskovati, tolika zoprnost se nas je lotevala. V luči

Električne oklopne lokomotive,

ki nam jih kaže gornja slika, je uvedla na svojih progah »Newyorška centralna železnica«. Stroji, ki so opremljeni z najmodernejšimi tehničnimi pridobitvami, bodo prevažali v vojni oklopne vlake, v mirnem času pa prejkone denarne transporte.

plamenice, ki smo si jo naredili iz posušene trave, smo opazili napol oglodane človeške kosti, ki so bile nametane v kot. Na nekaterih je še viselo meso. Po stenah so viseli tulci s sveže namočenimi puščicami, na katerih se še ni posušila strašna strupena zmes. Drugod je zopet visela posušena človeška koža, ali roka s prsti, ki so jo sušili kdo ve v kakšne namene. Iz vsake bajte je puhel grozen smrad; zoprna nesnaga je ležala povsod, kamor si stopil; z vseh kotov je vonjala človeška kri, pomešana s smrdom odpadkov in živali.

Vse to nas je pretreslo in se nam pristudilo do dna duše. Ko smo prišli v sredino »mesta«, smo opazili nekatere priletne poglavarje, ki so se pravkar zbirali k posvetovanju. Dejal sem jim, da morajo za kazen, ker so nas napadli, zbrati tisoč sulic in lokov ter jih odnesti na ta prostor, da jih sežgemo. Vrh tega morajo odvesti v naše taborišče petdeset koz. Rekel sem jim, da se vrnem v taborišče in da pojdem prihodnjega dne preko gorskega hrbta na ono stran, kjer se bom zataboril pol milje pod njimi. Poslušali so me z mračnimi pogledi, vendar sem posnel po izrazu njihovega obličja, da se boje naših čet in da bodo to pot izpolnili moje ukaze. Z najboljšimi nadejami sem se bil vrnil v zaribo.

★

Popoldne je poteklo mirno. Zvečer sem sedel na skali in zrl z daljnogledom proti tuskim seliščem. Na svojo grozo sem postal priča kanibalskih običajev teh divjakov. Po bojišču sta hodili dve stari ženski, vsaka s posodo na glavi. Nenadoma sta posodo sneli, jo postavili tik trupla zjutraj padlega vaščana in sta ga jeli mirno rezati na kose. Ogorčen do dna duše sem se urno vrnil v taborišče.

Naslednje jutro smo prišli na domenjeno mesto. O kakšnem nakopičenem orožju ni bilo duha ne sluha, takisto ne po kozah. Naši tulski prijatelji so jo popihali iz selišč. Urno smo preiskali nekatere bajte in iztaknili več starcev, ki so se mirno opravičevali, češ, da jih mladi nočejo ubogati; sploh nam svetujejo, da naj ničesar ne pričakujemo, ker nam mladi niso naklonjeni. Rekel sem jim, da do večera še počakam; če ne izvrše svojih obetov, bodo videli, kako jih bo še glava bolela. Dva starca smo vzeli s seboj za talca.

Drugega dne navsezgodaj sva z Uttersonom vzela dve četi in smo poti-

homa splezali po strmi stezi ter naskočili tulsko »mesto«. Nekoliko mož, ki so se upirali, je bilo ubitih in nekega bojevnikarja, ki se je vrgel proti meni, da bi me umoril, sem ustrelil iz daljave treh jardov. Večina mož je pobegnila. Za kazen smo sežgali večji del selišča in sami zbrali orožje, kolikor smo ga bili našli ter si nalovili koz.

Deset dni pozneje, ko sem taboril pri drugem plemenu, sem sprejel deputacijo Tulov, ki so prosili za mir. Vrnili smo jim oba stara talca, ki sta menda prišla ravno prav za kakšen kotel. Pozneje sem za nekaj časa opustil gore in ko sem zopet srečal Tule, so bili že bolj krotki. Dokler sem živel v okrožju Gombe, niso več napadali okoliškega prebivalstva in se upirali.

Mnogi so mnenja, da je bilo moje in mojih tovarišev postopanje s temi ljudskimi prekruto. Reči moram, da je bil takšen boj edina pot, ki je obetala in — kakor vse kaže — tudi dosegla nekoliko uspeha.

Žuželke, ki uničujejo kovine

Mnoge žuželke imajo tako močna grizala, da se jim niti kovine ne morejo zoperstavljati. Profesorja Bauer in Vollenbruck sta nedavno raziskovala zanimiv primer, ko je neka vrsta majhnih hroščev nažrla svinčeno vodovodno cev. Za kontrolo so zaprli hrošče v pločevinaste škatlice, iz katerih so se živalice osvobodile na ta način, da so pregrizle kovinske ostenke. Produkte njih razdiralnega dela: kovinske ostružke so preiskali pod mikroskopom, kjer se je pokazalo, na kakšen način se hrošči lotevajo kovin s svojim šibkim orodjem. Pokazalo se je, da kovin, ki so trše od kositra, hrošči ne morejo prežreti.

Kaj je mana

Hebrejska univerza v Jeruzalemu je priredila odpravo v Sinajsko pokrajino, da bi dognala, kaj je prav za prav svetopisemska mana. Učenjaki so namreč dolgo pretresali to vprašanje. Eni so trdili, da je to užiten lišaj, ki raste v tej deželi; po mnenju drugih je to sladki in strjeni sok tamariskov. Odprava je prišla do tega zaključka, da je mana ali nebeška hrana res tamariskov sok, ki so ga poprej prebavile žuželke in ga potlej izločile iz svojega telesa s svojim gnojem. Mano proizvaja neka vrsta listnih uši — morebiti dve vrsti ušic — ki žive po nekaterih tamariskih, in sicer v taki obilici, da tvori precej debele sladkorne kepice, strjene v puščavskem zraku. Kemična razločba je pokazala, da ta nebeška hrana vsebuje tri vrste sladkih snovi.

SLIKE IZ ŽIVLJENJA IN SVETA

Zgoraj levo: K indski konferenci v Londonu: angleški ministrski predsednik Mac Donald, Mahatma Gandhi in maharadža iz Patiale. Spodaj levo: Najnovejši kralj — afganski vladar Nadir Kan. Spodaj v sredi: Letošnja farmerska kraljica v Ameriki

Zgoraj: Trije »modri« iz Jutrove dežele v Londonu (v sredi prvi poslanik arabskega kraljevstva Hedžas). Spodaj: Jean Nicot, »izumitelj« kajeja v Evropi (roj. 1530 v Njmetu). Poleg: Tekmovalno kajeje pariških dam.

Gladovna demonstracija

Te dni je obhajal svojo 50-letnico S a l o m A s c h, prvotno nemški pisatelj. Ko pa mu je prišla v roke knjiga, pisana v jidovščini (Jiddisch = govornica iz germanskih, hebrejskih, slovanskih in drugih sestavin; na jeruzalemskem vseučilišču se je lani osnovala stolica za jidovsko slovstvo), se je od veselja razjokal, češ: »Torej smem tudi jaz pisati, kakor govorim doma!« Spada med najbolj človeške pesnike sodobnosti, zlasti obravnava preprosto ljubezen med roditelji in otroki. V njegovih romanih in povestih — nekaj se jih godi v Ameriki — se venomer obnavlja osobito materinsko čuvstvo. Slog mu je jasen, iskren. V nasprotju z večino judovskih pripovednikov kaže dosti zmisla za prirodne krasote. Ta mojster plastične proze se je obnesel tudi kot dramatik. Njegov »Bog osvete« je šel preko nemških, ruskih, poljskih in ameriških odrov. Skoraj izroči javnosti četverodejan-ko »Premoga«, realistično ter obenem fantastično sliko premogovniške nesreče v Arizoni, prežeto s poštenim socialnim čuvstvom.

Glavni njegov uspeh pa pomeni doslej trilogija »Vesoljni potop«, trije zase zaključeni romani, od katerih sta izšla zvezka »Petersburg« in »Varšava« (1930). Snopič »Moskva« — prikazovanje ruskega prevrata l. 1917 — bo sklenil zbirko. Iz drugega zvezka je vzet nastopni odlomek o judovskim izzivanju ob lakoti.

* * *

Ne da se več ugotoviti, kdo je v mrzlih proletarskih stanovanjih raznesel glas, da gre siromašno ljudstvo pred občino zahtevat premoga. Ta misel se je menda vsem hkrati porodila, že zategadelj, ker je v Varšavi judovska srenja edino mesto, kamor se more ubožstvo ob stiski obrniti. Ko je Rahel-Leja v spremstvu svojih sosedov prispela do urada judovske srenje v Grzybowski ulici, je našla tam že krčela brezposelnih in rokodelcev iz vseh mestnih okrajev.

Vsa vrata so bila zaklenjena in zapahnjena, vsa okna pri poslovalnicah zaprta. Brez dolgega pomišljanja je začela Rahel-Leja oberoč bobnati po zatvorjenih durih:

»Premoga, premoga! Premoga hočemo!«

Samo tega znamenja je bilo treba. Množica je zagnala žalno vpitje: »Premoga!« Sto rok je bunkalo po zidovih in vratih in pomičnih okencih, ki so jih uradniki plaho spustili. Noge so topotale

v skladu: »Dajte nam premoga! Premoga! Zmrzujemo! Premoga!«

Krik in vik je postajal vedno glasnejši. Tu pa tam se je zdrobilo pomično okno. Širokopleč Jud, čigar hrbet je sličil na zid, se je prerinil skozi stisnjeno gnečo naprej in kričal: »Samo mene pustite k vratom!« S temi besedami se je pomaknil k zaprtemu vhodu, pred katerim je stala Rahel-Leja in se zagnal z vso silo svojega zajetnega telesa proti durnici. Hajm »konj« je pomagal s krepkimi brkami, prekajevalec Welwel s svojo velikansko šapo — vrata so popustila.

Znotraj so po vsem videzu čakali nezgode. Vse je bilo izginilo, prostori so se zdeli izumrli. En sam predstojnik je imel

pogum, da se je pokazal pri vlomljenih vratih. Z obličja se mu je bralo: »Evo me; vidite, ne bojim se vas!«

»Kje so drugi predstojniki?« je vprašala Rahel-Leja.

»Čemu vam je treba drugih predstojnikov? Jaz bom govoril z vami. Sedite!« jim je načelnik pomignil na dva stola ob zeleni mizi.

»Ustrašili so se pobunjene množice«, je vzkliknil »grbec« zmagovito in se samozavestno ozrl v Rahel-Lejo.

»Zakaj bi se ustrašili? Mar niste vi prav tako Judje kakor mi? Ali ste nemara razbojniki?« je sladko ugovarjal zviti načelnik. »Usedite se, mladi mož!« je ponovno ponudil »grbcu« stolico. »Predstojnik mi je naročil, naj se z vami pogajam.«

»Aha«, je kliknil grbec zopet s pomembnim mežikanjem proti Rahel-Leji. Obrnjen proti rdečegrademu načelniku je rekel s prezirljivo kretnjo: »Jaz lahko tudi stojim.«

»Torej, kakšno dobro novico prinašate? Česa bi prav za prav radi?« je vprašal načelnik, kakor da je z neba padel.

Ob takem začetku dogovarjanja je Rahel-Lejo precej minila potrpežljivost.

»Vi ne veste, kaj hočemo? Ste tujec, ka-li? Vam morda ni znano, kaj se godi v mestu? Ljudje prezebajo!«

»Kje pa naj vzamemo premog? Ali imamo morebiti svoje premogovnike? Sicer pa — tukaj so ključi od blagajnic, oskrbite sami razdelitev, samo prevzemite vodstvo, potem bomo videli, ali boste še nadalje imeli tako blago srce! Mar menite, da imate samo vi edini sočutje v zakupu? Tudi meni se ljudje smilijo, jaz sem tako milosrčen kakor vi. Vi po vsej priliki mislite, da imate sami monopol na vso dobroto na svetu in na zemlji.«

»Ali veste, kaj se pravi zmrzovati? Mraz ne dá ljudem delati. Kurižo s poslednjim pohištvo v stanovanjih, nobena toplega kotička nimajo, kamor bi zlezli — veste li to? Ali se vam sanja o tem?« se je zadržala Rahel-Leja.

»Seveda vem. Zakaj pa tega ne bi vedel? No tak svetujte nam vendar, kaj naj storimo.«

»Kogá, občina nima nobenega denarja?«

»Saj sem vam že povedal, tu imate ključe, sami poskrbite za delitev, prevzemite načelstvo!«

»Pri vas ne zaležejo nobene besede, pri vas zaleže samo to ...« je Rahel-Leja vzdignila pest in odšla.

»O, to pa ni lepo! Saj vi spadate med boljše ljudi«, je zaklical načelnik za njo.

Medtem ko je tolpa nestrpljivo čakala na izid razgovora, se je vdajala vsakovrstnim omamam: ne le premog, ampak tudi krompir, zelje, nemara tudi kruh bo občina delila. Čakalci so bili prepričani, da se v predstojnikovi sobi sedaj vse to pripravlja zanje, pričarano naravnost iz tal. In čeprav so jim usta govorila nasprotno ter je drug drugemu šepetal: »Iz vsega tega ne bo nič«, so jim bile misli vendarle polne nad in prazni želodci so se prerano naslajali z okusom zaželenih jedi.

Tako je pač mogoče razumeti razočaranje in jezni vzkrík, ko je Rahel-Leja široko odprtim očem in hrepenečim ustom zavpila porazno besedo:

»Nič se ne da napraviti, mož ima kamenito srce!«

Brez pomoči je drhal molčala za trenutek, potlej pa je nekdo zaviknil; bil je Mothe, »grbec«, ki je za Rahel-Lejo stopil v prednjo dvorano:

»Samo en pomoček imamo: silo!«

Pri besedi »sila« je plamen buknil v razburjenem množtvu, zubelj je zagorel v očeh. Celo hasidski Judje, ki so vsekdar mirni, so se krepko zamajali kakor pri molitvi; vsi iz sebe so si žvečili od mraza vlažne brade in razburkano mrmrali:

»To je neslišano!«

»Še Tatar ne bi imel takega srca, da bi pustil ljudi v pogibeli!« so jadikovale ženske.

Iz trume se je prerival Hajm »konj« v ospredje. Z rokami v hlačnih žepih je korakal skomizgajoč proti vratom. Oči, zlasti tisto prapto z brazgotino, so mu zlokobno sevale. Pristopil je k Rahel-Leji in godrnjal:

»Kaj nam je zdaj početi, učiteljica? Ukazujte nam ...«

»Ali ne veš, kaj nam je storiti?« se je oglasil Welwel. »Če mi ta pride v roke!«

Razdraženost množice je bolj in bolj rastla; zdela se je pripravljena, na mig in besedo Rahel-Leje predstojnika z ruso brado zmrvti v prah, ako bi se pokazal.

In predstojnik se je prikazal. Nenadoma je stal v vratih. S svetohlinskim obrazom je izpodbudno gledal po trumi, se vljudno poklonil in si mencial dlani. Na stotine oči se je započilo vanj; svetile so se v fosforescentni luči nalik natrtemu žveplu, ki mu je treba samo iskrice, da zaplapolja s plamenom. Pri vsem tem je tropa molčala, nema od razjarjenja in od radovednega pričakovanja, kaj pač

načelnik utegne naznaniti. Ne mené se za mrkla obličja in poglede, si je pričel dlani čvrsto drgniti in nedolžno vprašal:

»Hočete premoga ali česa drugega?«

»Seveda premoga!«

»Torej se prijavite! Občina je že vse potrebno ukrenila. Izdajanje nakaznic za premog se je že začelo.«

Veselo presenečena si je množica od-dahnila.

»Pa krompir, ljubi gospod?« je vprašal materinski glas, radostno pojoč od upa-nja.

»Tudi krompir bomo delili«, je odvrnil načelnik. »Sčasoma bomo oddajali tudi še druga živila. Ali nemara menite, da vam bodo tile tu kaj dali?« — s tem je meril na osuplo Rahel-Lejo in grbavca. »Menite, da gredo za vaš premog? Za nekaj drugega jim gre«, je načelnik raz-tegnil poslednje besede kakor pri eno-ličnem popevanju talmuda ter jih spremljal s pomenljivim mežikanjem in ena-kim smehom: »Hehehe«.

»Da bi sto let živeli, gospod načelnik — kedaj se prične razdaja?«

»Kmalu, seveda kmalu. Niti za eno minuto prekasno! Mar menite, da boste od le-teh kaj dobili?« — zopet je cikal, sedaj že hrabreje, na Rahel-Lejo, ki se je umaknila v kot. »Menite, da je njima mnogo do vašega goriva? Čisto drugačne muhe imata v glavi, hehehe!«

In hripavi, jetično zaslišeni glasovi so se tokrat blazno rezko smejali z njim: »Hehehe, čisto drugačne muhe imata v glavi.«

»Dragi gospod načelnik, vi ste pač naš edini rednik!« mu je neka ženska molila svoje umazano dete.

»Ljubi gospod načelnik, vi ste kot oče našim otrokom!«

»Za Bogom on, za Bogom on!« so ka-zale žene na rdečebredca.

Rahel-Leja in njena telesna straža so jo osramočene odkurile. (N.)

PRO ŠE NE VEŠ

žuželke kot policija

Pri zatiranju žuželk, ki v mnogih kra-jih pomenijo največjo nadlogo, se dosti-krat uporablja za protirožje kaka druga vrsta žuželk. V vasi Herfordshire na An-gleškem imajo za gojenje takih žuželk pravcato farmo, kjer rede to malo krilato policijo in jo razpošiljajo po vseh priza-detih deželah: največ v Kanado, Avstrali-jo, Novo Zelandijo, Indijo in Afriko. Nedavno so našli ličinko, ki uničuje ličinke silno škodljivega bombaževega hrošča in na ta način sproti zatira nadležni zarod. Tudi nekatere vrste muh, ki polagajo svo-ja jajčeca v telesa ličink, dobro služijo v ta namen. Ko se mlade mušice izležejo, uničijo na sto in sto tisoče sovražnih go-senic. Kakor poroča »Daily Herald«, je dovolila angleška vlada vsako leto pol mi-

lijona funtov za zatiranje mrčesnih škod-ljivcev. Zedinjene države žrtvujejo v ta namen letno najmanj štirikrat tolikšno vsoto, toda vsi ti izdatki so še vedno raz-meroma majhni v primeri z ogromno ško-do, ki jo povzroča mrčes. Računajo, da samo v Kanadi uničijo žuželke na leto za preko trideset milijonov funtov kultur-nih rastlin, dočim znaša škoda v Avstra-liji približno dvajset milijonov funtov.

Leto milosti

Tri starejših pisateljih nahajamo često ta izraz. A malokdo ve, da se zgodovinsko pra-vilno rabi zgolj za dobo po letu 1000 po Kr. r. Ob tem groznem času naj bi bil po takrat-nem verovanju nastopil konec sveta. Ker pa je bilo tedaj zemlji prizaneseno, so se na-slednja leta štela za podarjena. Toliko v vednost onim našim piscem, ki segajo pu-snov svojim povestim v dobo pred leto-1000 po Kr.

Vzgoja sovjetske mladine

Pogovor z Lunačarskim

(Od našega ženevskega dopisnika)

Anatol Lunačarski, ki se je udeležil z Litvinovim kot zastopnik Sovjetske Rusije razorožitvene konference, ni bil prvič v Ženevi. Kakor mnogi evropski revolucionarji je živel nekdanji begunec zdaj v Parizu, zdaj v Ženevi.

Pred vojno se je skušal Lunačarski v ženevskih gostilnah in ljudskih vrtovih napraviti tako priljudnega, kolikor je pač mogoče. Časi so se spremenili in danes igra isti Lunačarski »prosvetnega vodjo« ljudstva, kateremu po rodu niti ne pripada. A časi se bodo spet spremenili in po vsej priliki prej, nego menijo ti »revolucionarji«, ki so dali poklati milijone nedolžnih ljudi v Rusiji. Slaba vest tem mračnim revolucionarnim dušam ne da priti do miru: smrtni strah jih je zagrabil, boje se neizbežne osvete izdanih in ogojufanih in celo v mirni Ženevi se obdajajo z vojskami tajnih agentov. Litvinov ni zapustil z ženo hotela, v katerem se je nastani, niti za trenutek, in »komisar za prosveto« se je upal na prosto le tedaj, če so ga varovali njegovi detektivi.

Šele potem ko so me natančno preiskali, se mi je posrečil z Lunačarskim v njegovem ženevskem hotelu kratek razgovor. Vprašal sem ga za njegovo stališče do ruskega dumpinga, ki ga Evropa obsoja.

»To je samo sovjetom sovražna propaganda,« je odgovoril, »in pretveza evropskih kapitalistov, da lahko napadajo sovjetsko vlado.«

Delal je vtis moža, ki ne verjame lastnim besedam.

»Očitajo nam, da uničujemo s svojimi cenanimi proizvodi evropski trg. To ni res, ker svojih proizvodov ne prodajamo nič ceneje nego kakršna koli druga izvozna država (?). Dejstvo je, da prodajamo inozemstvu kakšno blago ceneje nego na domačem trgu (!).«

»Zal smo prisiljeni delovati s taktiko kapitalističnih držav (!), kajti tudi mi potrebujemo nujno zlata. Kako naj sicer kupujemo moderne stroje? Zal da ni današnja Rusija še tako razvita, da bi v lastnih tovarnah izdelovala moderne stroje. Zato smo prisiljeni obračati se na inozemstvo. Še pred kratkim smo plačali Angliji 150 in Ameriki 400 milijonov zlatih rubljev za stroje.«

Potem z grenkim sarkazmom:

»Ne pozabite, da moramo uvožene predmete plačevati v gotovini, kajti boljševiškem proletariatu ne priznavajo kredita.«

Po kratkem molku:

»A mislim, da sem šel že predaleč. Po-

litika ni moje področje; to je področje mojega sodruga Litvinova. Gotovo pa vas bo zanimalo, kako se vzgaja današnja ruska mladina.«

Izjavil sem, da bi si rad kaj zabeležil.

»Predvsem moram opozoriti, da se naša mladina ne vzgaja v individualističnem, temveč v kolektivističnem duhu. Če v najnežnejši dobi morajo otroci v skupinah reševati socialne naloge. S tem se budi v otroku čut za sodelovanje, tako da lahko pozneje praktično rešuje dane naloge. Glavni znak, po katerem se današnja ruska mladina loči od vsakršne druge, je tale:

Ruska mladina se vzgaja v materialističnem in ateističnem duhu. V zgodovini in celo v znanosti vlada neomejeno marksistični duh. Ta vzgoja, ki je do neke stopnje sorodna vzgojevalnemu sistemu ameriških profesorjev Daltona in Deweya, napravlja boljševiški mladini delo in produktivnost za najvišjo in najsvetejšo nalogo.«

No, kar se tiče dela in produktivnosti, deluje mladina drugih dežel veliko bolje in vestneje. Lunačarski je moral končno tudi priznati, da nima današnja ruska mladina nobenih vzorov.

Vprašal sem:

»Čemu ne obiskujejo boljševiški dijaki evropskih univerz?«

»Zato ker marksističnih nauk izven Rusije ni mogoče nikjer razumeti.«

Povedal je nato, da šteje tako vzgojena mladina že 3 milijone duš.

Vprašal sem ga, da-li klasična književnost na to mladino kaj vpliva.

»Nedvomno zelo vplivna klasična književnost ne more v svoji izvorni obliki vzgojiti nobene revolucionarne družbe in zato cenzuriramo klasična dela, preden jih damo mladini. Poleg tega opremljamo večino klasičnih del z marksističnimi razlagami in obrobni opazkami, da podžigamo v mladini neprestano revolucionarni duh. Pred kratkim so izšla pod mojim osebnim vodstvom Flaubertova in Goethejeva dela z marksističnimi razlagami. V kratkem proslavimo 20. obletnico Dostojevskega smrti. Čeprav služijo njegova dela reakcionarnim smotrom, smo jih vendar izdali kratko po revoluciji v izvorni obliki, toda ne brez marksističnih komentarjev.«

Lunačarski je nadalje izjavil, da je bil Tolstoj v svojem reformističnem stremljenju preveč pasiven, njegova dela so zato bolj štivo za buržuazijo. Vendar jih ruska mladina naravnost požira. Država podpira tudi poseben muzej Tolstega.

Staroslav

Cerkev sv. Florijana v Ljubljani

(Nadaljevanje)

V spomin požarnega leta 1774. in v zahvalo, da je bilo oteto ostalo mesto, so naredili meščani z magistratom vred trojno obljubo: 1. na Gradu bo zvonilo vsak večer

(Vrhovčevi zapiski); s tem zvonom se je zvonilo vsak večer na čast sv. Florijanu baje do leta 1850. (župna spomenica sv. Jak. II, 18); 1. dne 4. maja, t. j. na sv. Florijana dan, pojde vsako leto iz stolnice v šentflorijansko cerkev procesija, ki naj jo vodi stolni župnik; zadnjikrat je šla leta 1919.; 3. dne 29. junija, t. j. na sv. Petra dan, bodi vsako leto v šenklažu ves dan izpostavljeno sv. Rešnje Telo in zvečer naj se zapoje pred njim zahvalna pesem (DS 1920, 246). —

Cerkev sv. Florijana v Ljubljani

k molitvi poletu ob 9., pozimi ob 8.; zbirka pri meščanih je prinesla toliko, da so mogli omisliti zvon, viseči v grajskem stolpu, kjer je mestna ura, in je ostalo še 100 gld., naloženih za popravo zvona in pritiklin

Cerkev sv. Florijana je sezidana v baročnem slogu, v podobi križa, je obokana in ima pri velikih vratih zidan kor. Oglejmo si njene znamenitosti!

Večjo privlačno moč, kakor cerkveni pe-

tron, je imela Zalostna Mati božja, pred katere sliko — napravil jo je neki Kundisek leta 1639. — Je po Thalmitscherjevem poročilu (Ep. 88) leta 1693. izpregledal slepi Lenart, kuhar kneza Auersperga. Izprva obešeni pod korom so leta 1704. (kronogram) na listni strani v kapelici postavili krasen marmornat oltar v jezuitskem slogu. Iz te kapelice se je Zalovita preselila na veliki oltar, a se je pred nekaterimi leti vrnila na prvotno mesto, ki ga je tačas zavzemala slika sv. Rozalije, izvrsten proizvod Andreja Herrleina iz leta 1789. Isti je naslikal tudi veliko sliko sv. Florijana v glavnem oltarju (Steska, Slov. umetnost, 165).

Pendant Zalostni Materi božji je v nasprotni kapelici na evangeljski strani slika na rami ranjenega Kristusa. Kronogram (1738) nad njo naznanja, kdaj je bil postavljen ta stranski oltar.

Med tem in velikim oltarjem je oltarček sv. Kozme in Damijana — slika najbrž Langusova — ki je bil nekdanj lekar-ski.

Z mostov sta se zatekla v svetišče sv. Florijana dva kipa. Z malega stranskega oltarja na listni strani — ta oltar sta dala napraviti, kakor priča napis na njem, meščan in pek Andrej Reven in njegova žena — je izpodrinil sv. Volbenka, čigar slika je ohranjena, kip Ecce homo, visok 1.85 m. Pred 89 leti so ga odslovili s Hradeckega mostu. Nekdanj so bili ljubljanski mostovi ozaljšani s svetimi podobami. V opisu Ljubljane omenja znani francoski pisatelj iz Napoleonove dobe, Charles Nodier, tudi njenih treh mostov — tedaj še ni bilo šentjakobskega — in pravi, da so zanimivi zaradi njihovih mnogih svetniških podob in pobožnih znamenj, krog katerih se zbira vedno mnogo ljudi k molitvi (Laib. Wochenbl. 1884, 214). Na Hradeckega (tedaj še šušarskem) mostu sta bila poleg Ecce homa češčena sv. Anton Pad. in sv. Janez Nep. Ko je šlo za napravo novega mosta, so dolgo ugibali, kam z njimi, dokler nista sprejela magistrat in škofija naveta šentjakobskega mestnega župnika Ivana Pohlina, naj se vsi trije kipi premestijo v cerkev sv. Florijana, kar se je zgodilo leta 1841. (mest. arh. f. 38 — ne leta 1844., kakor je trdil za Costo Reiseer. 17. Vrhovec).

K pomočniku zoper ogenj je prišel gostovat zavetnik zoper povodenj sv. Janez Nep. Njegov kip je izklesal iz kararskega marmorja kipar Francesco Robba. Naročili so ga bili kranjski deželni stanovi za kapelico tik savskega mostu blizu Črnuč, ko je bil most dodelan leta 1724. (BK 1864, 174). V kapelico se je naselil Robbov kip leta 1727. Naslednik deželnih stanov kranjski deželni odbor je dal popraviti kip in ga je leta 1864. prepustil ljubljanskemu mestu, ki naj bi ga postavil na kak most ali na drug primeren kraj. Nameravali so ga namestiti na špitalski most, kakor je predlagal mestni župan dr. Etbin Costa v seji deželnega zbo-

ra 29. jan. 1866, a ta namera se ni obistnila. Robbov kip je običajl v temni shrambi na rotovžu (Laib. Wochenbl. 1883, 150). Naposled se je spomnil tega jetnika mestni župan Anton Laschan in vprašal šentjakobskega župnika Gustava Köstla, ali bi ga hotel sprejeti v cerkev sv. Jakoba ali sv. Florijana. Župnik je pritrdil in odločil sv. Janezu Nep. bivališče v šentflorijanski cerkvi v kapelici Zalostne Matere božje. Poprave, oziroma dostavke kipu so izvršili: kipar Fran Zajec, pasar Norbert Kaiser in štukater Matija Ozbič, ki je napravil iz portlandskega cementa novo stожalo in vdela vanjo reliefno podobo muke sv. Janeza Nep. Knezoškof dr. Zlatousti Pogačar je blagoslovil popolnoma prenovljeni kip na novem stališču dne 4. maja 1878. Kronogram (1727 in 1878), vklesan v postavek veli v latinskem jeziku: Nekdanji čuječi varuh savskega mostu, sv. Janez, bodi odslej dostojni tovariš sv. Florijanu za vselej (DS 1902, 678). (Sledi)

Povzročitelj levkemije odkrit?

Dr. A. Edelmann

vodja Childove bolnice za raka je javil na zborovanju dunajskega zdravniškega društva, da se mu je posrečilo odkriti povzročitelja tako zvane myeloblastne levkemije. Njegovo odkritje je izzvalo izredno pozornost, ker doslej nismo vedeli nič ne o postanku in ne o zdravljenju te stranske bolezni. Pri myeloblastni levkemiji pričnejo naenkrat silno rasti in se množiti celice v kostnem mozgu, ki delajo bela krvna telesa, tako da nastane preplava krvi po belih krvnih telesih. Bolezen se očituje po silni oslabeledosti bolnika, ki ga mučijo hude bolečine v kosteh. Bolezer traja 3—4 leta in konča vedno s smrtjo. Odkritje dr. Edelmanna utegne prinesiti zdravilo tudi za to šibo človeštva.

Kakšne filme hoče občinstvo?

Napisala Greta Garbo

Cesto očitajo ljudje filmskim igralkam zavzetost in narejenost, če slišijo, da ljujejo občinstvo, ki ga niso še nikoli videle. Končno pa uživa filmski igralec zaupanje svojih gledalcev in ve, kaj je občinstvu všeč in kaj ne. Po moji sodbi je občudovanje občinstva nekaj tako pristnega in

GRETA
GARBO

plemenitega, njegovo negotovanje vedno na pravem mestu, da mora filmski zvezdnik ali zvezdnica občutiti največjo naklonjenost do ljudi, čijih okus je tako pošten in enostaven.

V vsakem priljubljenem filmu mora biti praviloma kreposten, viteški junak, pa tudi lopov zaradi nasprotstva in ljubka mlada deklica, ki najde svojega zaščitnika. Pogum in čednost osvojita lepoto in lo-povščina je po dozdevni zmagi končno premagana. To je vsebina skoro vseh filmov, ki so si pridobili naklonjenost občinstva. Satirična literatura in filmi brez »happy end« so priljubljeni le neznatnemu delu občinstva. In po pravici. Občinstvo ima svoje srce na pravem mestu ter razpolaga s pravnimi instinkti. Okus občinstva — z drugimi besedami: okus prevesnega števila obiskovalcev kinematografov — je preprost in bister. Ljudje hočejo zmago kreposti in nagrado za ljubezen. Ta poteza se razodeva v vseh priljubljenih delih sodobnega slovstva vseh panog.

Seveda pa imamo poleg tega še celo vrsto filmov, ki so našli všečnost v očeh občinstva in čijih junaki so razbojniki, banditi in drugi nepridipravi. To pa nikakor ne govori proti našim argumentom. Človeka, ki zavrže zakone, vodijo vedno plemeniti vzroki. Ljudje te vrste so do-brotniki siromakov, dobri z otroki ter so pošteni in viteški v občeivanju z ženskami. Če zahteva dejanje, da se obravnava moralničen moment, potem se običajno zgodi, da avtomatično postane zakon, ki ga je junak prelomil, zlo igre. Z junakom niso prav ravnali, zato se je moč zakona postavila proti njemu, da je nasprotnik lahko zadostil svoji osebni mržnji in spletki. Zakon, ki ga preganja, postane z revolucijo ali s...držtvom orodje nepravilnosti ali z...tiranja. Če se ne pokaže potreba moralnega momenta, potem nam je junak simpatičen že zato, ker se neustrašeno bori sam proti sili, ki je močnejša od njega.

Tu se nam odkriva druga značilna poteza velike množice, ki je vedno na strani šibkejšega, občuduje pogum in mirzi zatiranje. Vzemimo v roko prastare pravljice in bajke, n. pr. zgodbo o Jacku, ki je ugonobil velikana. Velikani so bili — merjeni z njihovim merilom — dobri ljudje, ljubljeni od svoje dece. Eden izmed njih je dal, če se natančno spominjam, svojim sedmerim hčeram, sedem zlatih kron, ki jih je Jack ukradel za svoje brate in sestre. Kakšno pravico je imel vzeti velikano glavo? Ampak tu se nam zopet odkrije stvar pri korenini: velikan je velik in močan, Jack je majhen in slab. Velikan ima vse poosebo za zmago, zato so simpatije na strani Jacka. Velikan bi le tedaj lahko postal junak v očeh ljudstva, če bi mali Jack imel na svoji strani kot orodje posebno zlobo, zvijačo in pokvarjenost.

Vedno nanovo se izkaže, da simpatizira občinstvo vsega sveta s šibkimi. To je tudi vzrok, da se nam vidi svojega prestola krivično oropan kralj romantična in simpatična figura. Če listamo v zgodovini, vidimo, da so množici najbližja srca zatiranih mož in žena, n. pr. Marija Stuart, Viljem Tell in mnogi drugi. Drama vrliga meča, ki se bori s sovražnimi elementi, je celo bogovom dopadljivo dejanje. Nič manj ne ugaja to ljudem, ki imajo o tem že gotovo sodbo, da mora vrlji mož iziti iz te borbe kot zmagovalec. S tem nočem trditi, da bi bilo v življenju tako, kjer čisti znanji prav tako lahko zmagajo, kakor so poraženi in kjer gotovo ni lahko, razlikovati med odkritim značajem in hlapčevsko naravo. Ampak v romanu, na odru, v filmu živijo ljudje v namišljenem svetu,

kjer se morajo ohraniti zakoni pesniške verjetnosti. Lopov mora biti vedno črn kakor smola, že zaradi tega, da je kazen, ki ga zadene, zaslužena. In da je njegov padec, še strmejši, mora v prvi polovici dejanja splezati visoko gori. Kazen pa tudi ne sme biti preveč trda, kajti, kakor rečeno, so simpatije ljudstva vedno na strani zatirane žrtve. Prav iz tega razloga se tudi ne sme položaj nenadoma obrniti v prid žrtve. Seveda je potrebno, da se pokaže lopovščina v črnih barvah. Čin velikodušnosti in dobrote, ki ga pokaže slab in ničvreden značaj, sprejme občinstvo vedno z večjim odobravanjem kakor sto dobrih dejanj, ki jih vidimo v filmu, kjer nastopajo krepostni in dobri ljudje.

Večina pri občinstvu priljubljenih zgodb se mora končati srečno. Zgodbe, ki se končajo drugače, morajo odškodovati gledalce na drug način. Vendar mora biti srečen konec v najmanj devetdeset odstotkih zgodb. Zmagati mora čednost in greh mora biti kaznovan. Poslušalci se radi uživljajo v vloge postav, katerih življenje se razvija pred njimi. Filmska zgodba postane njih lastna zgodba, ki jo vidi njih domišljija na platnu. In kdo na svetu bi hotel, da se njegova zgodba konča slabo?

Francoski pisatelj o Ljubljanki

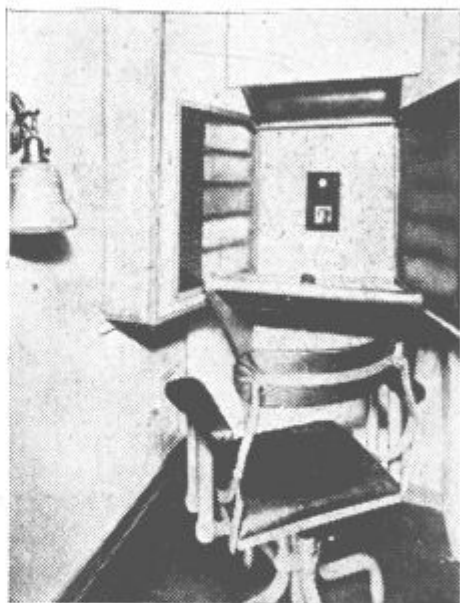
Ita Rina

Znaní romanopisec Philippe Soupault končuje svoj članek o češkem filmu v Europe Nouvelle (8. nov. t. l.) takole: »Velika igralka poživlja film. Že v Erotikonu smo se čudili čutiljivosti Ite Rine. V Toniški kaže odlične vrline. Zdi se, da je težka reč, biti toli preprosto patetičen, tako naraven kakor ta presenetljiva mlada žena. Človek ne ve, je li krasna ali ganljiva. To je bolesta žena... Zaznamujemo

z belim mejnikom projekcijo tega češkega filma. In pričakujemo mnogo, ne samo od Itte Rine (ki jo bo Hollywood brez dvoma pritegnil nase, kakor je Greto Garbo), marveč tudi od tega novega praškega sloga. e (D.)

Daljnovidni telefon „Ikofofon“

V laboratoriju Bellove telefonske družbe v Ameriki se človek lahko razgovarja po telefonu skoro tako, kakor da bi go-

voril med štirimi očmi. Na obeh koncih telefonskega voda se namreč pokaže slika obeh oseb, ki se razgovarjata in podobne so tako jasne, da se točno razločijo vse črte na obrazih, da se vidi vsa mimika in ima človek občutek, kakor da prihajajo besede dejanski iz ust, ne pa iz telefonske slušalke.

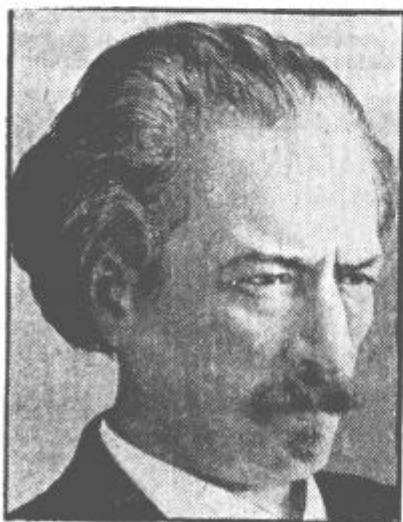
Oba naročnika, ki želita govoriti, sedeta v oddaljenih telefonskih celicah pred posebno zaslonko, na kateri se pokaže slika osebe, ki je pred drugim aparatom. Govorilni aparat je skrito vdolan v steno telefonske celice, ki jo med pogovorom razsvetljuje motna rdeča svetloba. Dokler naročnik govori, mu šviga po obrazu droben žarek vijoličaste svetlobe, ki se odbija z lica v svetlobnoelektrično celico in prenaša na ta način sliko obraza na zaslonko nasprotno telefonske celice. Slika je čisto podobna filmskemu posnetku v kabinetnem formatu in se zamenja 18krat na sekundo.

Moje Paderewe

Paderewski

18. t. m. je praznoval slavni klavirski virtuoz in prvi predsednik poljske republike Ignac Paderewski svoj sedemdeseti rojstni dan.

Nekoč je sedel Paderewski v družbi dobrega prijatelja. Obnavljala sta spominje. Mojster je bil nekoliko melanholično nadahnen in je rekel:

»Petnajst let sem potreboval, preden sem prišel do spoznanja, da nimam daru za glasbo.«

»In ko si to spoznal — kaj si storil?« je vprašal prijatelj.

»Nič. Bil sem že slaven.«

Paderewski je bil s svojim učiteljem Leszeticim v hotelu. Prepirala sta se zaradi nekaterih mest v skladbah Čajkovskega. Paderewski je zaigral svojemu učitelju na klavirju, ki je stal v dvorani, nekaj komadov. Tedaj vstopi natak in prinese posetnico: »Grofica N. N. prosi, da se v tej noči uri ne igra. Gospod igra slabo in narobe.«

Paderewski je bil tega zelo vesel in je napisal na drugo stran posetnice:

»Najbrže imate prav. Ne bom več igral. Lahko noč! Paderewski.«

Neki kritik je vprašal Paderewskega, kateri nianist je v njegovih očeh prvi na svetu.

»Ne vem natančno...« je odvrnil mojster. »Drugi je Godowski.«

Carška družina je povabila Paderewskega na dvor. Ob tej priliki je carjevič zaigral nekaj skladb ter vprašal Paderewskega, kaj misli o njegovi igri.

»Za velikega kneza je to igranje čisto primerno — sicer pa imajo vladarji pravico delati, kar hočejo.«

Bogat in vpliven gospod je čutil potrebo zaigrati Paderewskemu nekaj lastnih sonat. Dolgo je Paderewski zaviral to pripono, slednjič pa se je komponist odločil in je prišel k pianistu na dom. Javil je svoj obisk po slugi in je čakal na mojstra. Sluša se je čez nekaj časa vrnil z ogorčeno obrazom:

»Vaše blagorodje naj se izvoli uvesti — gospod Paderewski pride takoj, pravkar oblači spalno obleko.«

Nekoč je igral Paderewski klavirski solo part v novi simfoniji.

Komponista, ki je osebno dirigiral, je opozoril na neke pogrešne disonance. Zavrnil je tega, sta prišla s skladateljem na vzkiž. Komponist je slednjič vprašal:

»Oprostite — ali ste to skladbo skomponirali vi ali jaz?«

»Hvala Bogu — vi!« je odvrnil mojster.

Paderewskega je povabila glasbeno nadarjena družina. Gospod mu je pisal:

»Moja žena bo igrala vašo najnovejšo skladbo, potem bo moja hči zapela nekoj pesmi, moj sin jo bo spremljal na violini. Ob desetih bomo večerjali — Stör, Filet, Strogoanov in...«

Paderewski se je zahvalil za vabilo:

»Pridem točno ob deseti uri.«

○ ○ ○

Globoko dihanje

Pogoj za dolgo življenje je globoko dihanje. Tako trdi dr. Guéniot, ki je že 50 let član medicinske akademije v Parizu. Sedaj šteje 98 pomlad. Zdravniški poklic je nehal vršiti v svojem 75 letu. Danes piše obsežno delo o trajanju človeškega življenja. »Stara poslovica trdi«, pravi dr. Guéniot, »da ljudje ne umirajo: pač pa se ubijajo. Jedo preveč mesa, ne dovolj sadja in zelenjave. Kar je pa najpomembnejše: svoje dihanje zanemarjajo. Poprečni človek napolni ob vsakem vdihu svoja pljuča le za četrtino z zrakom; nekateri še toliko ne. Zdrava oseba mora napolniti pljuča vsaj do polovice ali tri četrtine, ako že ne docela. Zrak okoli nas mora biti čist.« Dr. Guéniot meni, da bi ljudje redno živeli sto let ali še dalje, če bi pravilno dihali.

KARIKATURA

Indska konferenca v Londonu

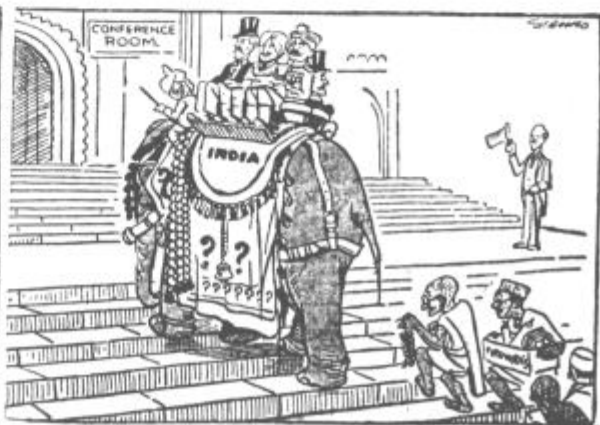
V sredi: Sovjetska propaganda v Indiji. Rusija Gandhiju. »Sol ni dobra, vzemi bombe!« »Daily Express«.

Spodaj levo: Angleški Tommy se ne vznemirja.

Spodaj desno: Na indskem slonu Mac Donald in indski knezi, za njimi Gandhi in indski nacionalisti z ognjemetom v roki. (»Daily Express«)

Maharadža iz Patiale in maharadža iz Palcupura

MIZICA, DOGRNI SE!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, kosilo: ričet s prekajeno svinjino, kislá repa, krompirjev piré. Dušena jabolka. Večerja: pljučka s krušnimi cmoki; za otroke cmoki z omako.

Torek, kosilo: krompirjeva juha, lovsko meso z žličniki. Večerja: jeterne klobase s kislim zeljem; za otroke: kaša.

Sreda, kosilo: na juhi rezanci, z mesom fižol v omaki, pražen krompir, fižen. Večerja: glavičasti kapus kot špinača z jajci; za otroke isto.

Četrtek, kosilo: gobova juha, zeljnate klobasice z rižem, jabolčni kompot. Večerja: krompirjevi žličniki z maslom; za otroke isto.

Petek, kosilo: paradižnikova juha z rižem, kuhani strovi štruklji, čespljev kompot. Večerja: polenovka s parmezanom; za otroke kakao.

Sobota, kosilo: na juhi jetrni cmoki, z mesom sladka repa, ocvrt krompir. Večerja: mladi zajček v omaki z ajdovo polento; za otroke: ajdova polenta z mlekom.

Nedelja, kosilo: možganja juha, pečen zajčji hrbet, pečen krompirček in mešana solata, štravbe. Večerja: kuhana svinjska noga s hrenom; za otroke: čokolada.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU

Telečja pljučka v omaki. Telečja pljučka prevrem v slanem kropu z vejico šetrja in lovrovim listom. Prevrete ohladim in zrežem na drobne rezance. V kozico dam na žlice razbeljene masti eno žličo drobno zrezane čebule, pol žlice petršilja in pol žlice moke. Ko porumeni, vložim pljučka, osolim, popram in zalijem malo z juho ter pokrito dušim kake pol ure. Preden dam na mizo, dodam pol žlice paradižnikove konsERVE, zalijem še nekoliko z juho, da je primerno gostljata omaka. Namestu paradižnikove konsERVE dam par žlic kisle smetane.

Lovsko meso v omaki. Od obležane govejze mesa stegna ali bržole, narežem primerno množino tankih zrezkov. Potočem jih, nasolim, popram in povaljam v moki. Nato jih v vroči masti hitro spečem in pobermem na gorak krožnik. Na mast pa vržem drobno zrezano čebulo, ko porumeni, dodam dve žlici kisa in prav toliko juhe, ko se nekoliko pokuha, vlijem čez meso.

Krompirjevi žličniki. 1 kg krompirja olupim, zrežem na kose in dam kuhat v slan krop. Ko je krompir na pol kuhan, stresem noter $\frac{1}{4}$ kg bele moke (ostre), ko to vre še kakih deset minut, odlijem krop, kar ga je odveč in s tolkačem zmečkam in zmešam krompir z moko, tako da ni nobene ga koščka in kepice. Vmes zamešam košček presnega masla in en rumenjak (rumenjak lahko izostane). Z žlico oblikujem lepe cmo-

ke in jih polagam v prostorno kozico, v kateri sem razbelila mast ali maslo in porumenila drobtine. Na malem ognju pustim, da se nekoliko opečejo, preden dam na mizo.

Mladi zajček v omaki. Sprednje dele divjega zajca, pljučka, srce in jetra vzamem iz kvaše in zrežem na koščke. V kozico dam pol žlice masti in pol žlice drobno zrezane prekajene slanine, eno zrezano čebulo, nastrgan koren in par rezin zelene. Ko čebula porumeni, vložim noter meso, osolim, popram ter pokrito dušim toliko časa, da se vsa vlaga izduši, nato potresem s pol žlice moke, zalijem s kvašo ali juho in pokrito dušim do mehkega. Preden dam na mizo, dam v omako par žlic smetane in eno žličo kaper ter pustim še nekaj minut na ognju.

Kraška ajdova polenta. V en liter vrele slane vode stresam počasi, med neprestanim mešanjem, da se ne delajo svaljki, $\frac{1}{2}$ kg ajdove moke. Nepokrito kuham na zmernem ognju dobre pol ure in neprestano mešam. Ko je kuhana, jo zvrnem na podolgast krožnik in oblikujem z žlico lepo štrugo. Po vrhu naredim s kuhalnico jamice in jo s presnim maslom ošvrknem.

Pečen divji zajec. Zajčji hrbet in stegna osnažim vseh kožic ter ga na gosto pretaknem s prekajeno slanino. Nato ga položim v podolgasto ponev na razbeljeno mast ali še bolje na maslo. Ko maščoba lepo porjavi, prilijem nekoliko juhe ali kvaše ter med pečenjem zajca s tem večkrat oblijem in še z limonovim sokom pokapljam. Mlad zajček je mehak v eni uri, starejšo žival je pa treba peči nekaj dlje časa. Ko je pečen, ga na deski zrežem na lepe kose in zložim v naravno obliko na gorak podolgast krožnik in oblijem z omako. Na rob krožnika dam nekaj rezin limone.

Kvaša za divjačino. Divjačino denem le tedaj v kvašo, ako je žival stara, ker precej izgubi v kvaši svoj poseben okus. Mlado žival pa se brez kvaše pripravi, v kvašo se jo da le tedaj, če se jo iz enega ali drugega vzroka ne more takoj porabiti. Kvaša se pripravi iz enega litra vode in nekoliko kisa, lahko se da tudi kozarec belega vina zraven, eno zrezano čebulo, koren, korenino petršilja, pol zelenene glaviče, pastinak, vejico rožmarina, timijana, lovrov list in nekaj zrn popra. Kvašo se kuha pol ure, nato se jo vlije na divjačino, ki se jo takoj pripravi čim se kvaša ohladi. Ako se da v kvašo divjačino, ki se jo ne pripravi takoj, je treba kvašo vsak dan znova prevreti, ohladiti in hladno vlti na divjačino. Tako kvašo se pripravi tudi za drugo meso, ki se ga hoče pripraviti na način divjačine, n. pr. pljučno pečenko, koštrunovo stegno ali hrbet ter svinjino, ki se jo pripravi kot divjačino.

Brizgane štravbe. V kozici zavrem $\frac{1}{2}$ litra vode, v katero dam 7 dkg presnega masla in nekoliko soli, v vrelo stresam

15 dkg moke in mešam toliko časa na ognju, da se zgosti. Odstavim in ko se nekoliko ohladi, primešam dve jajci, eno žlico sladkorja in nekoliko ruma, dobro vmešam in potem postavim na hlad, na led ali v mrzlo vodo. Ko se popolnoma shladi, napolnim testo v brizgalnico za štravbe in brizgam v vročo mast za prst dolge štravbe. Oevrte polagam na papir, da se odteče maščoba, jih zložim na krožnik, potresem s sladkorjem in dam gorke na mizo.

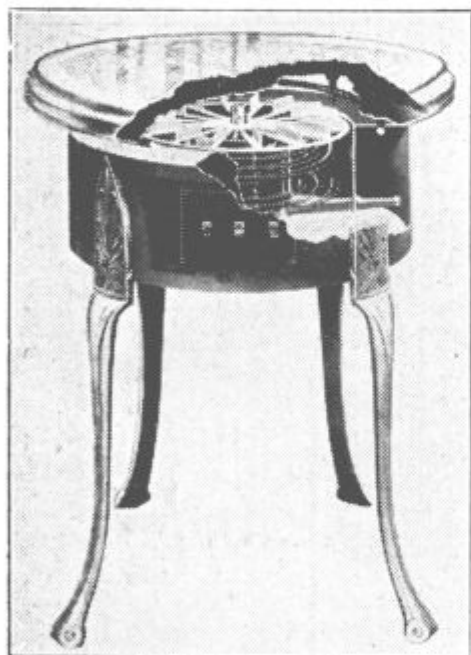
Možganja juha. Telečjim možganom odstranim kožice in jih sesekljam. V primerni dozi razbelim 5 dkg presnega masla ali masti in dam v vročo poldrugo žlico moke in pol žlice drobno sesekljanega petr-

šilja, ko moka porumeni, vložim notri možgane, premešam in zalijem z juho ali krompom, v katerem sem prevrela južne zelenjave, osolim in popram ter pustim na zmernem ognju pokrito počasi vreti. Preden dam na mizo, dam v juho na kocke ali rezine zrezane in opečene žemljice.

Jeterni cmoki. Deset dkg govejih jeter zmeljem ali sesekljam in pretlačim. V skledico pa dam štiri zvrhane žlice finih drobtin in jih prepojim z mlačnim mlekom, primešam drobno zrezanega petršilja in nekoliko majarona, pretlačena jetra, sol, poper, eno jajce in pol žlice moke ter dobro premešam. Iz tega oblikujem za debel oreh velike cmoke ter jih zakuham v juhi. U-a

Nova električna peč

Vsa današnja kurjava in vse grelne priprave boleajo na tem, da se topli zrak, ki se je bil ugrel ob pečnicah lončenih peči ali ob železnih ostenkih drugih grelcev.

dviga kvišku in se nabere pod stropom. Ako stopimo v dobro zakurjeni sobi na lestev, lahko opazimo, kako toplo je zgoraj, pri tleh pa je neprijeten mrz.

Nova električna peč, tako zvani Hoffmannov »Termator« pa ima navite kurilne žice v vodoravni smeri, nad njimi pa je nameščen ventilator, ki piha segreti zrak navzdol, tako da se enakomerno razdeli po tleh in odtoč po vsem prostoru. Da se praktičnost teh peči odene tudi v primerne obliko, se izdelujejo v obliki majhnih mizic, ki ne motijo niti v razkošno opremljenih salonih.

Poraba električnega toka znaša pri teh praktičnih grelnih mizicah 1.25 do 4 kilovate, kar bi pri nas veljalo 6 do 20 dinarjev na uro.

ZA ŽALO IN ZA RES

Marš ven, Boileau!

V pokrajinskem gledišču so letos igrali opero tankajšnjega skladatelja. Protivniki njegovi so naredili spletko, da bodo metalni komponistu polena pod noge. In zares so prve takte sprejeli z žvižganjem. Predstavo so prekinili in policijski komisar je zagrozil piskačem, da jih bo izgnal.

»To pravico si kupim ob vходу s svojim denarjem,« zakriči nekdo z galerije.

»Kdo je rekel to?« se besno zadere policijski poverjenik.

»Boileau.«

»Torej naj gre Boileau ven!« zapove predstavnik oblasti.

Nikolaj Boileau, pesnik in kritik, je živel od 1636. do 1711.

Burgundec ali bordojec

Med dobroživci oziroma dobropivci je tekla pravda: komu gre palma, burgundcu ali bordojcu? Razsodba se je glasila takole: »Burgundsko vino je izvrstno, bordojsko pa odlično. Ob burgundcu se zamakneš, ob bordojcu pa se vzhitiš. Burgundec je naša slast, bordojec pa naša sreča. Da bi mogel piti burgundca, bi človek zagrešil nizkotnosti, da bi mogel okušati bordojca, bi pa počenjal podlosti. Skratka, najboljšje vino sta... obe!« Nekega sodnika, poročja Bril-lat-Savarin, so vprašali, katero od teh slavnih vrst ima rajši; odrezal se je: »To je pravda, pri kateri z veliko naslodo preizkušam dokaze. Doslje sem še vsakokrat odložil razsodbo na prihodnji teden.«

Popravi: V popravku na str. 584 (zadnja številka) čitaj namestu afriškega pravično ameriškega jagvarja.

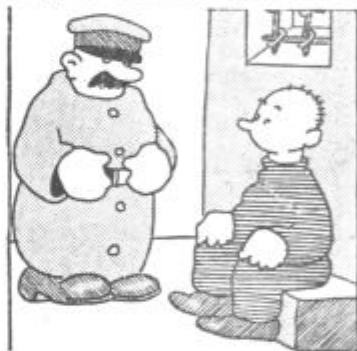
HUMOR V SLIKAH

»Izvolite, gospod, tu je stol!«
»Stol? To je premalo — jaz sem namreč eksekutor.«

»Ti hočeš biti sin trgovca z jajci in ne veš, kdo je bil Kolumb? Sram te bodi!«

»Ponoči ste bdeli in tipali po vratih!«
»Ah, kar tako iz navade! Samo poskusil sem, če so vrata dobro zaprta.«

»Vaš sin ima zares veliko poželenje po učenosti...«

»Naravno. Učenost je dobil od mene, poželenje pa po očetu.«

»Oprostite, gospod! Ali ste padli v vodo?«
»Vendar ne mislite, da stanujem tukaj.«